

Selvitys taidealojen opettajan pedagogisten opintojen koulutusvastuista ja toteutuksesta

Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2012:18

Päivi Granö ja Riitta-Liisa Korkeamäki

Selvitys taidealojen opettajan pedagogisten opintojen koulutusvastuista ja toteutuksesta

Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2012:18

Päivi Granö ja Riitta-Liisa Korkeamäki

Opetus- ja kulttuuriministeriö / Undervisnings- och kulturministeriet

Korkeakoulu- ja tiedepolitiikan osasto / Högskole- och forskningspolitiska avdelningen

PL / PB 29

00023 Valtioneuvosto / Statsrådet

<http://www.minedu.fi/OPM/julkaisut>

ISBN 978-952-263-163-3 (PDF)

ISSN-L 1799-0327

ISSN 1799-0335 (PDF)

Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä/

Undervisnings- och kulturministeriets arbetsgruppspromemorior och utredningar 2012:18

Tekijät (toimielimestä: toimielimen nimi, puheenjohtaja, sihteeri) Selvityshenkilöt: Päivi Granö ja Riitta-Liisa Korkeamäki	Julkaisun laji Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä	
	Toimeksiantaja Opetus- ja kulttuuriministeriö	
	Toimielimen asettamispyvm 19.1.2012	Dnro 6/0402012
Julkaisun nimi (myös ruotsinkielinen) Selvitys taidealojen opettajan pedagogisten opintojen koulutusvastuista ja toteutuksesta (Revidering över utbildningsansvaret för de pedagogiska studierna för lärare i konstämnen samt hur detta förverkligas)		
Julkaisun osat Muistio		
Tiivistelmä <p>Opetus- ja kulttuuriministeriö antoi 19.1.2012 selvityshenkilöille selvitystehtävän opettajan pedagogisten opintojen koulutusvastuusta ja niiden toteutuksesta taidealojen yliopistollisessa opettajankoulutuksessa. Selvityksessä tuli kartoittaa ja arvioida opettajan pedagogisten opintojen koulutusvastuuta ja toteutusta taidealojen yliopistollisessa opettajankoulutuksessa, Sibelius-Akatemiassa, Teatterikorkeakoulussa ja Aalto-yliopistossa. Kartoituksen ja arvioinnin perusteella tuli tehdä ehdotus pedagogisten opintojen koulutusvastuusta ja toteutuksesta taidealojen yliopistollisessa koulutuksessa. Ehdotuksen tuli sisältää taloudellisten ja muiden vaikutusten arvio sekä arvio mahdollisesta tarpeesta säädösten muuttamiseen.</p> <p>Yliopistojen tutkintoasetus (794/2004) määrittelee kasvatustieteellisen alan koulutusvastuut ja pedagogiset opinnot kasvatustieteelliseksi opinnoiksi. Asetus (568/2005) täsmentää em. asetusta ja määrittelee opettajankoulutuksen vastuuyliopistot. Koska Sibelius-Akatemiassa, Teatterikorkeakoulussa ja Aalto-yliopistolla ei ole tutkintoasetuksen mukaista kasvatustieteellisen alan koulutusvastuuta eikä asetuksen (568/2005) mukaista pedagogisten opintojen vastuuta, edellyttäisi pedagogisten opintojen anto-oikeus muutoksia em. asetuksiin.</p> <p>Selvityshenkilöt esittävät, että nykyisiin säädöksiin ei ole tarpeellista tehdä muutoksia. Käytännössä tämä merkitsee sitä, että tulevilla Taideyliopistolla ja Aalto-yliopistolla ei ole kasvatustieteellisen alan koulutusvastuuta eikä näin ollen pedagogisten opintojen antamisen oikeutta. Taideyliopiston ja Aalto-yliopiston taidekasvatuksen koulutusohjelmissa pedagogiset opinnot tulee saada sellaisesta tiedeyliopistosta, jossa on kasvatustieteellinen ala ja opettajankoulutuksen vastuu. Selvityshenkilöt katsovat, että olisi kaikkien yliopistojen opiskelijoiden edun mukaista, että nämä opinnot integroisivat opiskelijaryhmät ja että taideyliopistoista annettaisiin ainedidaktiikan asiantuntemusta tiedeyliopiston opiskelijoiden käyttöön. Ratkaisu perustuu monipuolisen kasvatustieteellisen pedagogisen tiedon ja taidon tarpeeseen, joka on kaikilla opettajaryhmillä oman substanssi- ja ainedidaktisen osaamisensa lisäksi. Yhtä tärkeä taustatekijä ratkaisulle on opettajaryhmien integraation tarve oman työyhteisönsä kehittämiseksi, esimerkiksi hallinnollisten rajojen murtamiseksi ja uusien pedagogisten ratkaisujen löytämiseksi.</p> <p>Koulun pedagoginen kehittäminen sekä lasten ja nuorten kasvatusta edellyttävät laaja-alaisia yhteistyötä. Tästä näkökulmasta Suomeen ei ole perusteltua luoda toista rinnakkaista ja erilaista opettajankoulutuksen mallia ja siten aloittaa taideaineiden opettajankoulutuksen eriytyminen muusta opettajankoulutuksesta. Opettajankoulutuksesta vastaavat sekä kasvatustieteellinen että taidekasvatuksen oppiala hyötyisivät huomattavasti vahvistetusta koulutuksellisesta ja tutkimuksellisesta yhteistyöstä.</p>		
Avainsanat taidealojen opettaja, opettajankoulutus, opettajan pedagogiset opinnot, koulutusvastuu		
Sarjan nimi ja numero Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2012:18	ISSN-L 1799-0327 1799-0335 (PDF)	ISBN 978-952-263-163-3 (PDF)
Kokonaissivumäärä 33	Kieli suomi	Hinta Luottamuksellisuus julkinen
Jakaja -		Kustantaja Opetus- ja kulttuuriministeriö

Presentationsblad

Utgivare
Undervisnings- och kulturministeriet

Utgivningsdatum
26.6.2012

Författare (uppgifter om organets namn, ordförande, sekreterare) Päivi Granö och Riitta-Liisa Korkeamäki	Typ av publikation Undervisnings- och kulturministeriets arbetsgruppspromemorior och utredningar	
	Uppdragsgivare Undervisnings- och kulturministeriet	
	Datum för tillsättande av 19.1.2012	Dnro 6/0402012
Publikation (även den finska titeln) Revidering över utbildningsansvaret för de pedagogiska studierna för lärare i konstämnen samt hur detta förverkligats (Selvitys taidealojen opettajan pedagogisten opintojen koulutusvastuista ja toteutuksesta)		
Publikationens delar promemoria		
Sammandrag <p>Undervisnings- och kulturministeriet har gett 19.1.2012 utredningspersonerna i uppdrag att utreda utbildningsansvaret för de pedagogiska studierna för lärare i konstämnen och hur detta förverkligats inom ramen för lärarutbildningen på universitetsnivå. Avsikten var att kartlägga och bedöma utbildningsansvaret för lärarutbildningen i konstämnen på universitetsnivå samt hur detta förverkligats vid Sibelius-Akademien, Teaterhögskolan och Aalto-universitetet. På basis av kartläggningen och bedömningen hade utredningspersonerna i uppdrag att presentera ett förslag angående utbildningsansvaret för de pedagogiska studierna och hur detta förverkligas inom lärarutbildningen på universitetsnivå i konstämnen. Därtill skulle förslaget innehålla en bedömning av de ekonomiska och övriga konsekvenserna samt behovet av eventuella ändringar på författningsnivå.</p> <p>Statrådets förordning om universitetsexamina (794/2004) definierar utbildningsansvaret för det pedagogiska området samt pedagogiska studier som pedagogiska studier. I förordningen (568/2005) preciseras den förra förordningen och definieras de universitet som ansvarar för utbildning av lärare. Eftersom varken Sibelius-Akademien, Teaterhögskolan eller Aalto-universitetet enligt förordningen om universitetsexamina har utbildningsansvar inom det pedagogiska området, och de inte heller enligt den senare förordningen (568/2005) har ansvar för pedagogiska studier, skulle det krävas en ändring av ovan nämnda förordningar för att ge dem examensrätt i pedagogiska studier.</p> <p>Utredningspersonerna har kommit fram till att det inte är påkallat att ändra den nuvarande författningen på området. I praktiken innebär det alltså att det blivande Konstuniversitetet och Aalto-universitetet inte ges examensrätt i pedagogiska studier. De pedagogiska studier som bedrivs inom Konstuniversitetet och Aalto-universitetet ska således fås från ett sådant universitet som har ett pedagogiskt utbildningsområde och examensrätt i pedagogiska studier. Utredningspersonerna anser att det skulle gagna samtliga universitetsstuderande om studierna bedrevs integrerat, och att konsuniversitetet kunde bidra med ämnesdidaktisk expertis som också vore till nytta för studerande vid övriga universitet. Den lösning som presenteras utgår från samtliga lärargrupperns behov av ett mångsidigt pedagogiskt kunnande utöver sin substans- och ämnesdidaktiska kompetens på det egna området. En viktig bakgrundsfaktor i detta avseende är behovet att integrera undervisningen för att utveckla den egna arbetsgemenskapen, till exempel i syfte att riva murarna mellan olika sektorer och för att hitta nya pedagogiska lösningar.</p> <p>Utvecklingen av skolan i pedagogiskt hänseende kräver samarbete på bred front. Ur det perspektivet är det omotiverat att skapa en parallell och annorlunda lärarutbildningsmodell och därmed påbörja en differentiering av lärarutbildningen i konstämnen från den övriga lärarutbildningen. Såväl det pedagogiska området som konstfostran har ansvar för utbildningen av lärare, och skulle ha stor nytta av ett stärkt samarbete inom utbildning och forskning.</p>		
Nyckelord lärare i konstämnen, lärarutbildning, pedagogiska studier för lärare, utbildningsansvar		
Seriens namn och nummer Undervisnings- och kulturministeriets arbetsgruppspromemorior och utredningar 2012:18		ISSN-L 1799-0327 1799-0335 (Online)
		ISBN 978-952-263-163-3 (PDF)
Sidoantal 34	Språk finska	Pris
Distribution -		Sekretessgrad offentlig
		Förlag Undervisnings- och kulturministeriet

Opetus- ja kulttuuriministeriölle

Opetus- ja kulttuuriministeriö nimitti 19.1.2012 meidät selvittämään opettajan pedagogisten opintojen koulutusvastuuta ja näiden opintojen toteutusta taidealojen yliopistollisessa opettajankoulutuksessa. Selvitystyössä tuli

- kartoittaa ja arvioida opettajan pedagogisten opintojen koulutusvastuuta ja toteutusta taidealojen yliopistollisessa opettajankoulutuksessa
- tehdä kartoituksen ja arvioinnin perusteella ehdotus ko. opintojen koulutusvastuusta ja toteutuksesta taidealojen yliopistollisessa koulutuksessa. Ehdotuksen tuli sisältää arvio taloudellisista ja muista vaikutuksista sekä mahdollisista säädösten muutostarpeista.

Selvitystyön määräaika oli 15.4.2012.

Luovutamme selvitystyön raportin kunnioittavasti opetus- ja kulttuuriministeriölle.

Päivi Granö

Riitta-Liisa Korkeamäki

Sisältö

	Esipuhe	7
1	Tausta	9
	1.1 Selvitystyön toimeksianto ja työskentely	9
	1.2 Opettajankoulutus ja kasvatustieteellisen alan vastuut	10
	1.3 Pedagogisten opintojen luonne ja tavoitteet	12
2	Taideaineiden opettajankoulutus	14
	2.1 Taideaineiden opettajankoulutus yliopistoissa	14
	2.1.1 Taideaineiden opettajankoulutus, sisäännotot, valmistuminen, sijoittuminen ja tarve	15
	2.1.2 Taideaineiden opettajan pedagogisten opintojen sisällöt ja järjestelyt	16
	2.2 Ammattikorkeakoulut taidealojen opettajankouluttajina	20
	2.2.1 Pedagogiset opinnot ammatillisessa opettajankoulutuksessa	20
	2.2.2 Ammattikorkeakoulut taiteen perusopetuksen opettajankouluttajina	21
3	Ehdotus taidealojen opettajan pedagogisten opintojen vastuista ja järjestelyistä	23
	3.1 Lähtökohtana havaitut ongelmat ja tulevaisuuden haasteet	23
	3.1.1 Yhteistyön ongelmat pedagogisten opintojen järjestämisessä	24
	3.1.2 Opintoja integroiva lähtökohta	24
	3.1.3 Taideyliopiston ja Aalto-yliopiston ehdottaman asetusmuutoksen pohdinta	25
	3.2 Ehdotukset	26
	3.2.1 Muita ehdotuksia	28
	3.3 Taloudellinen tarkastelu	28
4	Yhteenveto	30
	Epilogi	31
	Lähteet	32

Esipuhe

Hallitus antoi esityksen 29.3.2012 Kuvataideakatemian, Sibelius-Akatemian ja Teatteri-korkeakoulun yhdistämisestä Taideyliopistoksi (HE 27/2012). Uuden Taideyliopiston on määrä järjestäytyä kuluvan vuoden aikana ja aloittaa toimintansa 1.1.2013. Hallituksen esityksen myötä kaksikymmentä vuotta vireillä ollut hanke pääsi tavoitteeseensa.

Tulevan Taideyliopiston suojissa tulee olemaan taidekasvatuksen koulutusta musiikki-kasvatuksessa ja tanssi- ja teatteripedagogiikassa. Kuvataidekasvatus ei ole taideyliopiston koulutusohjelmissa, koska se on Aalto-yliopiston Taiteiden ja suunnittelun korkeakoulussa (ent. Taideteollinen korkeakoulu). Hallituksen esityksessä todetaan, että Taideyliopiston perustaminen mahdollistaa uusien yhteistyöalueiden ja -muotojen kehittämisen taidea-lojen koulutukseen ja tutkimukseen sekä yleisiä valmiuksia tarjoaviin opintoihin. Yhtenä kehitettävänä yhteistyöalueena tuodaan esille taidepedagogiikka.

Aalto-yliopiston valmistelu ja yhdistyminen ovat merkinneet muutosprosessia Taidete-ollisen korkeakoulun, nykyisen Taiteiden ja suunnittelun korkeakoulun asemoinnin suh-teessa uuteen yliopistoon. Kuvataidekasvatuksen koulutusohjelman pääaine on visuaalinen kulttuurikasvatus. Pääaine sisältää peruskoulun ja lukion kuvataiteen opetettavan aineen opinnot ja se on myös monialaisen Aalto-yliopiston ainoa koulutusohjelma, joka antaa peruskoulun ja lukion opetettavan aineen opintoja. Koulutusohjelmasta valmistuu noin puolet Suomessa koulutettavista kuvataiteen aineenopettajista.

Tämän selvitystyön tehtävä juontuu edellä mainitusta tulevasta muutoksesta taidekasva-tuksen kentässä. Muuttuneessa tilanteessa oleelliseksi kysymykseksi nousee, tuleeko opet-tajankoulutuksen tehtävät ja vastuut määritellä uudelleen. Nykyisin opettajankoulutuksen vastuu on määritelty opettajankoulutusta antaville tiedeyliopistoille. Taidekasvatuksen koulutus on näistä kolmessa: Jyväskylän ja Oulun yliopistossa on musiikkikasvatus ja Lapin yliopistossa kuvataidekasvatus. Sibelius-Akatemialla, Teatterikorkeakoululla samoin kuin Aalto-yliopiston Taiteiden ja suunnittelun korkeakoululla ei ole yliopistojen tutkin-toasetuksen (794/2004) määrittelemää kasvatustieteellisen alan koulutusvastuuta ja siihen perustuvaa asetuksessa (568/2005) määriteltyä opettajankoulutuksen vastuuta, vaan ne ovat hankkineet opettajankelpoisuuteen vaadittavat pedagogiset opinnot tai vahvistutta-neet ne jossakin opettajankoulutuksesta vastaavassa tiedeyliopistossa. Sibelius-Akatemia ja Teatterikorkeakoulu ovat esittäneet muutoksia yllämainittuihin asetuksiin voidakseen antaa pedagogiset opinnot itse.

Tämä raportti jakautuu kahteen osaan: ensin esitetään taidekasvatuksen taustalla olevia tekijöitä ja sitten tehdään esitys taidealojen pedagogisten opintojen vastuiden järjestämi-sestä. Raportti etenee niin, että ensin esitellään opetus- ja kulttuuriministeriön antama

tehtävä. Sen jälkeen luodaan lyhyt katsaus opettajankoulutukseen ja sitä ohjaaviin sää-
döksiin, erityisesti opettajakelpoisuutta sääteleviin pedagogisiin opintoihin. Pedagogisia
opintoja lähestytään luonnehtimalla niiden tehtäviä ja sisältöjä yleisen opettajakelpoisuu-
den näkökulmasta mukaan lukien ammatillinen opettajankoulutus ja taiteen perusopetus.
Sitten raportti suuntautuu spesifimmin taidekasvatuksen pedagogisiin opintoihin.

Raportin toisessa osassa esitetään ehdotus pedagogisten opintojen järjestämisestä taidea-
lojen opettajankoulutuksessa tarkastelemalla ensin pedagogisten opintojen nykyisten jär-
jestelyjen ongelmia. Sen jälkeen esitetään suositus perusteluineen, jota seuraa suositusten
taloudellinen tarkastelu. Raportin lopussa on yhteenveto.

1 Tausta

1.1 Selvitystyön toimeksianto ja työskentely

Opetus- ja kulttuuriministeriö käynnisti 19.1.2012 selvitystyön opettajan pedagogisten opintojen koulutusvastuusta ja niiden toteutuksesta taidealojen yliopistollisessa opettajankoulutuksessa. Ministeriö otti tehtävään selvityshenkilöiksi prof. Päivi Granön Lapin yliopiston taiteiden tiedekunnasta ja prof. Riitta-Liisa Korkeamäen Oulun yliopiston kasvatustieteiden tiedekunnasta. Selvitystyössä tuli

- kartoittaa ja arvioida opettajan pedagogisten opintojen koulutusvastuuta ja toteutusta taidealojen yliopistollisessa opettajankoulutuksessa
- tehdä kartoituksen ja arvioinnin perustella ehdotus ko. opintojen koulutusvastuusta ja toteutuksesta taidealojen yliopistollisessa koulutuksessa. Ehdotuksen tulee sisältää arvio taloudellisista ja muista vaikutuksista sekä mahdollisista säädösten muutostarpeista.

Selvityshenkilöiden edellytettiin kuulevan työssään taidealojen opettajankoulutuksen ja opiskelijoiden edustajia, kuntien opetustoimen edustajia sekä kunta- ja opettajajärjestöjen edustajia. Kuulemistilaisuuksien sihteerinä toimi tutkijatohtori Pauliina Rautio.

Selvitystyön määräaika umpeutui 15.4.2012.

Kuulemistilaisuudet

Selvityshenkilöt järjestivät kuulemistilaisuuksia kuultavien ryhmien edustajille sekä ryhmissä että yksilöllisesti. Kaikkien kolmen taidekorkeakoulun Sibelius-Akatemian (SibA), Aalto-yliopiston (Taiteiden ja suunnittelun korkeakoulu) ja Teatterikorkeakoulun (TeaK) edustajia kuultiin yhdessä samoin kuin Helsingin yliopiston käyttäytymistieteiden tiedekunnan ja harjoittelukoulun edustajia, Jyväskylän yliopiston humanistisen tiedekunnan ja Jyväskylän ammatillisen opettajakorkeakoulun edustajia, Lapin yliopiston taiteiden tiedekunnan ja Oulun yliopiston kasvatustieteiden tiedekunnan edustajia. Tampereen yliopiston kasvatustieteellisen tiedekunnan ja Åbo Akademin kuulemistilaisuuteen osallistui kummastakin yliopistosta vain yksi edustaja. Myös yhtä Lapin yliopiston kasvatustieteiden tiedekunnan professoria kuultiin yksilöllisesti. Opiskelijajärjestöjen edustajia kuultiin omana ryhmänään. Puhelinhaastatteluna kuultiin Jyväskylän yliopiston taiteiden ja kulttuurin tutkimuksen laitoksen kahta opetus- ja tutkimushenkilöä. Kunta-alan ja opettajajärjestöjen edustajia kuultiin yhdessä ja yksittäin sekä kahdessa puhelinhaastattelussa. Kuntien edustajina kuultiin hallinnollisia viranhaltijoita Oulun kaupungin opetustoimesta sekä Euran kunnasta. Oulun

kaupungin opetustoimen edustajan kanssa kuulemiseen osallistui myös taidepainotteisen perusopetuksen rehtori. Opettajan näkemystä edusti harjoittelua ohjaava kuvataiteen lehtori Rovaniemellä. Ammatillisen opettajankoulutuksen osalta kuultiin myös Oulun ammatillisen opettajakorkeakoulun kolmea edustajaa, joista kaksi edusti taide- ja kulttuurialaa.

Kuulemistilaisuudet olivat teemahaastattelun luonteisia vuorovaikutteisia tilanteita, joissa kuultavat toivat esiin näkemyksiään myös oma-aloitteisesti. Kukin tilaisuus kesti n. 1,5 tuntia ja ne äänitettiin. Eettisistä syistä kuulemistilaisuuksien osallistujat pidettiin anonyymeinä ja keskustelujen sisältö luottamuksellisena. Selvitysraportin suositukset perustuvat osittain kuulemisessa saatuihin tietoihin, mutta niitä ei raportoida erikseen.

Raportissa käytetyistä käsitteistä

Yliopistojen tutkintoasetuksessa ((794/2004) käytetään käsitteitä musiikki- ja kuvataidekasvatus, jotka esiintyvät myös yliopistojen koulutusohjelmissa ja opetussuunnitelmissa. Käytämme näiden lisäksi niistä yhteistä nimitystä taidekasvatus, johon sisällytämme lisäksi tanssi- ja teatteripedagogiikan. Lukijan on syytä huomata, että taidekasvatus ei tässä raportissa viittaa asetuksen (568/2005) mukaiseen Jyväskylän yliopiston koulutusvastuuseen humanistisella alalla taidekasvatuksessa, joka ei anna opettajankelpoisuutta.

Koska kuvataide ja musiikki ovat opetussuunnitelmassa taideaineita, käytämme myös termiä taideaine ja taideaineen opettaja, jolla tarkoitamme kuvataiteen ja musiikin opettajia.

1.2 Opettajankoulutus ja kasvatustieteellisen alan vastuut

Suomalainen opettajankoulutus, sekä luokan- että aineenopettajankoulutus on kansainvälisesti poikkeavaa ja korkeatasoista (esim. Mc Kinsey, 2007; Niemi 2012; Sahlberg, 2011). Opettajan ammatin status on säilynyt korkeana, koulutukseen hakeutuu lahjakkaita nuoria ja opiskelupaikasta kilpaillaan ankarasti.

Aineenopettajankoulutus on alusta lähtien ollut yliopistossa toisin kuin luokanopettajakoulutus, josta tuli yliopistokoulutusta 1970-luvun alussa, kun maassamme toteutettiin peruskoulu-uudistus. Näin opettajankoulutus yhtenäistettiin ja samat yliopistot kouluttavat sekä luokan- että aineenopettajia. Luokanopettajan ja aineenopettajan kelpoisuuksista on säädetty asetuksessa (986/1998)¹.

Valtioneuvoston asetus (794/2004) yliopistojen tutkinnoista määrittelee tutkintorakenteet, opettajankoulutuksen opinnot, kuten pedagogiset opinnot ja harjoittelun (19 §) ja opettajankoulutuksen rakenteet (20 §). Asetuksen 19 § määrittelee pedagogiset opinnot kasvatustieteellisiksi opinnoiksi. Koulutusalojen vastuut on määritelty asetuksen liitteessä. Sen mukaan kasvatustieteellisen alan koulutusvastuu on Helsingin, Joensuun (nykyään Itä-Suomen yliopisto), Jyväskylän, Lapin, Oulun, Tampereen, ja Turun yliopistoilla sekä Åbo Akademilla.

Opetusministeriön asetuksella (568/2005) täsmennetään kunkin yliopiston koulutusohjelmat ja opettajankoulutuksen tehtävät. Sen mukaan luokanopettajien koulutusvastuu

¹ Aineenopettajan kelpoisuuden perusopetukseen tuottaa ylempikorkeakoulututkinto ja opetettavassa aineessa vähintään 60 opintopisteenlaajuiset opetettavan aineen opinnot. Lukion opetukseen kelpoisuuden tuottavat yhdessä aineessa 120 opintopisteen laajuiset syventävät opinnot ja muussa opetettavassa aineessa 60 opintopisteen laajuiset opinnot. Lisäksi aineenopettajalla sekä perusopetuksessa että lukiossa tulee olla vähintään 60 opintopisteen laajuiset pedagogiset opinnot. Luokanopettajan kelpoisuuden tuottavat kasvatustieteen maisterin tutkinto, vähintään 60 opintopisteen peruskoulussa tai perusopetuksessa opettavien aineiden ja aihekokonaisuuksien monialaiset opinnot sekä vähintään 60 opintopisteen laajuiset opettajan pedagogiset opinnot (986/1998)

ja opettajan pedagogisten opintojen anto-oikeus on kaikilla kahdeksalla yllämainitulla yliopistolla. Liitteessä on myös luettelo kasvatustieteellisen alan oppiaineista, joiden syventävät opinnot ovat pääaineen asemassa eri yliopistoissa. Sellaisia oppiaineita ovat mm. musiikkikasvatus, kotitaloustiede, käsityökasvatus, käsityötiede ja tekstiilityö. Liitteessä on lueteltu yliopistojen oppiaineiden mukaiset koulutusvastuut seuraavasti: Kotitalouden aineenopettajien koulutusvastuu on Helsingin ja Joensuun (nykyään Itä-Suomen yliopisto) yliopistoilla sekä Åbo Akademilla. Käsityön aineenopettajien koulutusvastuu on Helsingin, Joensuun (nykyään Itä-Suomen yliopisto) ja Turun yliopistoilla sekä Åbo Akademilla. Oulun yliopistolla on musiikin aineenopettajien koulutusvastuu. Samassa asetuksessa (568/2005) säädetään myös, että yliopistot eivät voi ilman tämän asetuksen muutosta aloittaa eivätkä luopua syventävien opintojen järjestämisestä.

Selvitystyön oleellinen lähtökohta on se, että taidekorkeakouluilla, Sibelius-Akatemialla, Teatterikorkeakoululla tai Aalto-yliopiston Taiteiden ja suunnittelun korkeakoululla ei ole ylläluetelluissa säädöksissä määriteltyä kasvatustieteellisen alan eikä opettajankoulutuksen koulutusvastuuta. Näin ollen niillä ei ole pedagogisten opintojen anto-oikeutta, eikä sitä siis olisi tulevilla taideyliopistollakaan ilman asetusten muutoksia. Jotta tuleva *Taideyliopisto* ja *Aalto-yliopisto* voisivat antaa pedagogisia opintoja, niiden tulisi saada kasvatustieteellisen alan koulutusvastuu. Se edellyttäisi muutosta valtioneuvoston yliopistojen tutkintoasetukseen (794/2004). Lisäksi syntyisi muutostarve lisätä ministeriön asetukseen yliopistojen koulutusvastuiden täsmentämisestä (568/2005) *Taideyliopisto* ja *Aalto-yliopisto* opettajankoulutusta antavien tiedeyliopistojen joukkoon ja opettajan pedagogisten opintojen järjestäjiksi.

Tässä selvitystyössä pohditaan edellytyksiä näille muutoksille tarkastelemalla opettajan koulutusta yleisesti ja opettajuuden vaatimuksia pedagogisten opintojen näkökulmasta sekä kuvaamalla taidekasvatuksen nykytilannetta.

Kohti yhtenäistä opettajuutta

Lainsäädännön uudistuksella 1990-luvun lopussa poistettiin ala-asteen ja yläasteen välinen hallinnollinen raja ja ryhdyttiin pyrkimään kohti eri opettajakategorioiden välistä yhteistyötä. Kuitenkin perusopetusasetuksen (852/1998) mukaan on opetus peruskoulun luokilla 1-6 pääosin luokanopetusta ja vuosiluokilla 7-9 pääosin aineenopetusta, ellei opetussuunnitelmassa toisin määrätä. Luokanopetuksen hoitaa tavallisesti luokanopettaja ja aineenopetuksen yleensä aineenopettaja. Molemmat opettajaryhmät voivat hankkia ns. kaksoiskelpoisuuden. Aineenopettaja saa tämän kaksoiskelpoisuuden suorittamalla peruskoulussa opettettavien aineiden ja aihekokonaisuuksien monialaisten opintojen opintokokonaisuuden (60 op) ja luokanopettajat suorittamalla opettettavan aineen 60 opintopisteen laajuiset opinnot. Koska perusopetuksen järjestäjä voi käyttää joustavasti niitä opettajia, joilla on kaksoiskelpoisuus, tämä mahdollisuus parantaa taideaineiden opettajien työllistymistä.

Yllämainitulla lainsäädännöllä ja yhtenäisen perusopetuksen opetussuunnitelmilla (2004) tavoiteltiin perusopetuksen kokonaisvaltaista kehittämistä ja yhteistyön lisäämistä ala- ja yläkoulun kesken oppilaan yhtenäisen oppimispolun luomiseksi esiopetuksesta läpi koko perusopetuksen. Tavoitteen toteutumiseksi tahdotaan luoda entistä paremmat edellytykset, kun opettajiksi opiskelevat ryhmät pääsevät jo opintojensa aikana vuorovaikutukseen toistensa kanssa. Pedagogiset opinnot ovat eri opettajaksi opiskelevien ryhmien kohtaamispaikka (ks. Opettajankoulutus 2020).

1.3 Pedagogisten opintojen luonne ja tavoitteet

Yliopistojen tutkintoasetus (794/2004) määrittelee pedagogiset opinnot kasvatustieteelliseksi opinnoiksi, jotka ovat didaktisesti painottuneita ja sisältävät ohjattua harjoittelua. Ne antavat ns. yleisen kelpoisuuden perusopetuksen, lukion, ammatillisen koulutuksen tai aikuiskoulutuksen opettajan tehtäviin.

Opettajan työ on tullut hyvin monipuolista professionaalisuutta vaativaksi. Opettajat työskentelevät yhä monimuotoisemmissa yhteisöissä, joissa opettajan asiantuntijuuden tarve laajenee substanssin hallinnasta ja didaktisista taidoista yhä laajemmalle ja syvemmälle kasvun ja koulun käymisen kompleksiseen problematiikkaan. Työ ei ole vain yksilötasolla tapahtuvaa ammatillista kehittymistä, vaan yhteisöllistä toimintaa ja työyhteisön kehittämistä opettamaan uudella tavalla. (esim. Sahlberg 2009; Nousiainen & Piekari 2007). Työ tehdään ihmissuhteiden verkossa, johon oppilaiden lisäksi kuuluvat vanhemmat ja kouluyhteisön moniammatillinen tiimi. Opettajan asiantuntijuuteen kuluu hyvän substanssin hallinnan lisäksi pedagogiset taidot (ks. Shulman 1987) ja pedagoginen tahdikkaus (van Manen 1991).

Opettaja tarvitsee laajaa tietämystä ja ymmärrystä yhteiskunnan muutoksen seurauksena koulun arjessa vaikuttavista tekijöistä, kuten erilaisista oppilaista, monikulttuurisuudesta, yhteiskunnan ja koulutuksen välisistä suhteista, kulttuurin muutoksesta sekä alati kehittyvästä oppimisympäristöstä ja tieto- ja viestintätekniikasta. Pedagogisten opintojen tulisi antaa valmiuksia vuorovaikutustaitoihin, konfliktien ratkaisemiseen, tavoitteellisen oppimisen valmiuksiin, kriittiseen tiedonhankintaan, vuorovaikutus- ja yhteistyötaitoihin ja aktiiviseen kansalaisuuteen. Lisäksi opettaja kohtaa työssään päivittäin sosiaalisen, tiedollisen ja taidollisen moninaisuuden. Tämän moninaisuuden hallintaan opettaja tarvitsee opetusryhmän johtamisen taitoja tehdäkseen oppimisen mielekkääksi oppilaille (Opettajankoulutuksen erillisraportti 2009).

Opettajan ammatillinen kehittyminen on jatkuva prosessi, joka alkaa koulutuksen aikana reflektiivisen, tutkimuksellisen otteen harjoittelemisella (Niemi & Jaku-Sihvonen 2006; Toom et al 2008). Ammatissaan opettajan tulee olla kyseenalaistava ja kriittinen muutosvoima työyhteisössään ja laajemmin koko yhteiskunnassa. Siinä menestyäkseen opettaja tarvitsee valmiuksia opetussuunnitelman arvopohjan mukaisille arvokeskusteluille sekä halua vaikuttaa ja saada aikaan muutoksia. Nämä ammatin tuomat haasteet ovat samoja kaikille opettajaryhmille. Opettajien tulisi hallita pedagoginen käsitteistö ja perinne voidakseen johdonmukaisesti ja ymmärrettävästi keskustella sekä keskenään että vanhempien ja eri ammattiryhmien kanssa kasvatuksen periaatteellisista ja käytännöllisistä kysymyksistä ja tarvittaessa puolustaa kasvatuksen intressejä yhteiskunnassa.

Pedagogisten opintojen tulisi antaa valmiuksia, joilla opettaja voi hoitaa mahdollisimman professionaalisesti oppilaan ja yhteiskunnan kannalta tärkeän tehtävän, johon liittyy yhtäältä suuri vastuu ja toisaalta autonomia. Pedagogisten opintojen perustavoitteita on määriteltävä kahden pääperiaatteen avulla: a) kehittää laaja-alaisen oppimisen ja osaamisen taidot, joita tulevaisuuden yhteiskunta opettajalta odottaa ja b) kouluttaa asiantuntijoita, jotka kykenevät kohtaamaan muuttuvan yhteiskunnan ja elinympäristön ja tukemaan lasten, nuorten ja aikuisten tiedollis-taidollista, sosiaalis-eettistä ja psyykkistä kasvua ja kehitystä (Luukkainen 2000; Pikkariainen 2001).

Selvitystyössä kuultujen asiantuntijoidenkin mukaan pedagogisten opintojen tärkein tavoite on tukea lapsen ja oppijan kokonaisvaltaista kasvua ja kehitystä muuttuvissa ympäristöissä ja olosuhteissa. Pedagogisilla opinnoilla tulee olla laaja kasvatustieteellisen tutkimuksen perusta ollakseen tieteellistä yliopistokoulutusta. Ainedidaktinen perusta on

sinänsä riittämätön ja liian kapea-alainen lähtökohta opettajankoulutuksen perustaksi. Ainedidaktiikat eivät anna yleispätevää kuvaa kasvatuksesta, vaan kullakin aineella on jossain määrin omat didaktiset lähtökohtansa. Opetettava aine on vain väline, jolla oppilasta kasvatetaan etsimään omaa identiteettiään oppijana ja paikkaansa yhteiskunnassa. Ainedidaktisten ja muiden kasvatustieteellisten opintojen välillä tulee olla kriittinen tasapaino eikä kasvatustieteestäkään saa tulla itseriittoista. Kasvatustieteen tehtävänä opettajankoulutuksessa on antaa käsitteet opettajan ammatilliseen kasvuun ja luoda opettajaksi opiskelevalle opiskelijalle käyttöteoria, jota hän voi testata ja kehittää työssään (ks. Törmä 2011; Jeronen & Pikkarainen 1999).

Pedagogiset opinnot eivät ole merkitykselliset vain oman ammatillisen osaamisen kannalta, ne ovat myös tärkeä opettajaidentiteetin muodostumisen osa (ks. Krzywacki, 2009). Toisin kuin luokanopettajankoulutuksessa, jossa opiskelija kasvaa opettajuuteen opintojen alusta saakka ja tuskin erottaa toisistaan kasvatustieteellisiä ja pedagogisia opintoja, aineenopettajan identiteetti muodostuu osittain substanssin pohjalta (ks. Beijaard, D., Meijer, P. C., & Verloop, N. 2004; Pohjakallio 2006). Taideaineen opettajaksi opiskelevan kohdalla taiteen identiteetti kilpailee opettajuuden identiteetin kanssa. Esimerkiksi taideaineiden opiskelussa tarjoutuu mahdollisuus omaksua taiteilijan identiteetti ja opettajaidentiteetti voi jäädä toissijaiseksi. Aineenopettajakoulutuksessa pedagogisten opintojen sisältöjen lisäksi niiden ajoituksella opinnoissa on merkitystä identiteetin kehittymiselle samoin kuin muiden opettajaksi opiskelevien ryhmien kohtaamisella.

2 Taideaineiden opettajankoulutus

Taideaineiden opettajankoulutus on heterogeenisempää kuin muiden opettajien, koska heitä koulutetaan eri instituutioissa: perusopetuksen ja lukion opettajat tiede- tai taideyliopistoissa ja taiteen perusopetuksen opettajat ammattikorkeakouluissa ja yliopistoissa. Selvitystyössä on ollut keskeistä perehtyä vain pedagogisten opintojen suorittamiseen.

2.1 Taideaineiden opettajankoulutus yliopistoissa

Taideaineiden opettajien koulutuksella on oma historiansa. Musiikinopettajia koulutettiin vuodesta 1921 lähtien Helsingin musiikkiopistoissa ja vuodesta 1957 Sibelius-Akatemiaan perustetussa koulumusiikkiosastossa. Opettajankelpoisuuden saaminen edellytti auskultointia normaalilyseossa (Hyvönen 2006). Nykyisin musiikinopettajien koulutusvastuu on Sibelius-Akatemialla, Jyväskylän yliopistolla ja Oulun yliopistolla.

Kuvataidekasvatuksen aineenopettajan koulutuksen juuret juontavat vuoteen 1915, jolloin alettiin kouluttaa piirustuksenopettajia Taideteollisuuskeskuskoulussa Helsingissä. Siitä tuli vuonna 1949 Taideteollinen oppilaitos. Taideteollinen korkeakoulu koulutti kuvaamataidonopettajat vuoteen 1990 asti, jolloin myös Lapin yliopiston taiteiden tiedekunnassa aloitettiin kuvaamataidonopettajien koulutus. Nykyisin kuvataidekasvatuksen aineenopettajien koulutusvastuu on Aalto-yliopiston Taiteiden ja suunnittelun korkeakoululla ja Lapin yliopiston taiteiden tiedekunnalla. Teatterikorkeakoulussa on tanssin ja teatteriopettajan maisteriohjelma. Koska tanssi ja draama eivät ole peruskoulussa eivätkä lukiossa opetettavia aineita, näitä kelpoisuuksia vaativia virkoja ei ole tarjolla, mutta tanssia ja draamaa voi sisältyä opetukseen valinnaisena aineena.

Aineenopettajien koulutuksen järjestäminen ei ole yhtenäistä kaikissa oppiaineissa. Tavallisin aineen-opettajankoulutuksesta vastaavat kasvatustieteiden tiedekunnat yhdessä yliopiston ainelaitosten kanssa niissä yliopistoissa, joilla on asetuksen mukainen opettajankoulutuksen vastuu. Aineenopettajat voivat kuitenkin opiskella myös kasvatustieteiden tiedekunnissa, kuten kotitalouden ja käsityön opettajat sekä musiikin opettajat Oulun yliopistossa.

Koulutuksen ja kelpoisuuden musiikinopettajan virkaan perusopetuksessa ja lukiossa voi siis saada kolmea eri reittiä: suorittamalla a) pääaineopinnot Sibelius-Akatemian musiikkikasvatuksen koulutusohjelmassa ja pedagogiset opinnot kasvatustieteiden tiedekunnassa, b) pääaineopinnot Jyväskylän yliopiston humanistisessa tiedekunnassa ja pedagogiset opinnot kasvatustieteiden tiedekunnassa tai c) suorittamalla koko tutkinto Oulun yliopiston kasvatustieteiden tiedekunnassa. Kaikille aineenopettajille on kuitenkin

yhteistä pedagogisten opintojen (60 op) suorittaminen, jotka voi opettajankoulutusta järjestävien yliopistojen lisäksi suorittaa ammatillisessa opettajakorkeakoulussa.

2.1.1 Taideaineiden opettajankoulutus, sisäännotot, valmistuminen, sijoittuminen ja tarve

Yliopistot valitsevat opiskelijat pääsykokeen kautta suoravalintana opiskelemaan taideaineen opettajaksi (kandidaatti- ja maisteriopinnot). Lisäksi yliopistot valitsevat kandidaatin tutkintoa vastaavat opinnot suorittaneita hakijoita suoraan maisteriopintoihin. Valittavien opiskelijoiden lukumäärissä on käytännön syistä johtuvia pieniä vuosittaisia muutoksia. Alla olevasta luettelosta käy ilmi niiden tutkintoon tulevien opiskelijoiden määrä, jotka saavat aineenopettajan kelpoisuuden sekä erillisiä pedagogisia opintoja suorittavien opiskelijoiden määrä Teatterikorkeakoulussa ja Åbo Akademiassa vuonna 2012.

Aalto-yliopisto	kandidaatti 20	maisteri 20
Jyväskylän yliopisto	kandidaatti 15	maisteri 4
Lapin yliopisto	kandidaatti 26	maisteri 6
Sibelius-Akatemia	kandidaatti, noin 28, joista 3 ruotsinkielistä	maisteri 2, joista 1 ruotsinkielinen
Oulun yliopisto	kandidaatti 20	
Teatterikorkeakoulu	tanssinopettaja ja teatteriopettaja, yhteensä noin 8, lisäksi opettajan pedagogisia opintoja opiskelevia	
Åbo Akademi	opettajan pedagogisia opintoja opiskelee taideaineissa vuosittain 1–3	

Aineenopettajakoulutusta selvittäneen ns. AINO-hankkeen raportin vuoden 2007 valmistumisluvut olivat seuraavat: musiikinopettajia valmistui 64, kuvataiteen opettajia 85, teatteriopettajia 3 ja tanssinopettajia 6. (Korppas 2008.) Valmistuneiden määrät vaihtelevat vuosittain jonkin verran. Opettaja- ja opettajankoulutustarpeiden ennakointiraportissa vuodelta 2011 arvioidaan, että noin 85 % aineenopettajakoulutuksen saaneista työllistyy aineenopettajiksi peruskouluihin ja lukioihin. Lisäksi opettajat työllistyvät vapaan sivistystyön oppilaitoksiin sekä ammatillisiin ja aikuiskoulutusta järjestäviin oppilaitoksiin. Arvioidun tulevan opettajatarpeen (2025) mukaisesti taideaineiden opettajien koulutuksesta on syytä vähentää jonkin verran aloituspaikkoja. Raportti päättyy siihen, että musiikinopettajan koulutuksessa aloituspaikat voisivat pysyä suunnilleen nykyisellään ja kuvataiteen opettajankoulutuksesta olisi syytä vähentää aloituspaikkoja yhteensä noin 20. Opettajatarpeen tarkka arviointi on kuitenkin vaikeaa, koska muualle kuin peruskouluun ja lukioon työllistymisen ennakointi on hankalaa. (Nissinen & Välijärvi 2011.) Taideaineiden opettajien saatavuudessa tai työllistymisessä on tällä hetkellä ainakin paikallisesti ongelmia. Työllistymistilanteen parantamiseksi taideaineiden opettajille ehdotetaan toisen opetettavan aineen opintoja, luokanopettajan monialaisten opintoja tai luokanopettajille taideaineen opetuksen kelpoisuutta. (Selvitys opettajankoulutuksesta 2011.)

Korkeakoulut seuraavat mahdollisuuksiensa mukaan valmistuneiden taideaineiden opettajien työllistymistä. Tietoja ei kuitenkaan ole kattavasti saatavilla. Tilastot eivät ole täysin vertailukelpoisia, koska ilmoitetut valmistumisvuodet eivät ole kaikkialla samat, valmistuneet eivät vastaa kyselyihin sataprosenttisesti ja koska työllistymistä aineryhmittäin ei ole raportoitu. Lapin yliopistosta vuonna 2008 valmistuneiden sijoittumisseurantaan syksyllä 2009 vastasi 19/39 kuvataideopettajiksi valmistunutta maisteria. Heistä 14 toimi oman alansa opetus- tai kasvatustehtävissä. Kolme valmistunutta jatkoi opintojaan ja kaksi oli muissa kuin opetustehtävissä (Lapin yliopisto 2011). Aalto-yliopiston Taideteollisen korkeakoulun

opinto- ja opiskelijapalveluiden tekemään selvitykseen vuosilta 2008–2009 vastasi yhteensä 65 taiteen maisteria, joista 19 oli valmistunut kuvataideopettajiksi. Taiteen maistereista toimi opetuslalla 25. Raportti ei kuitenkaan erittele valmistuneiden koulutusohjelmia. Mainitusta luvusta voi kuitenkin todeta, että opettajana työskentely oli vastanneiden taiteen maistereiden keskuudessa melko tavallista. Vapaamuotoisissa vastauksissa viitataan usein opettajien ylitarjontaan pääkaupunkiseudulla ja siitä johtuviin vaikeuksiin työllistymisessä. (Rönkkönen 2012.) Oulun yliopistosta vuonna 2006 valmistuneesta kuudesta kyselyyn vastanneesta musiikinopettajasta neljä oli vuonna 2011 työllistynyt opetus- ja kasvatustehtäviin. Sibelius-Akatemian antamien tietojen mukaan vuonna 2005 kyselyyn vastanneista (vastanneita oli 66 % 2000-luvun alussa valmistuneista) yli 70 % opetti musiikkia koulussa. (Kotilainen 2009.) Jyväskylän yliopistosta valmistuneiden työllistymisestä ei ole tarkkoja lukuja, mutta humanistisen tiedekunnan tiedonannon mukaan musiikin maisterit työllistyvät pääsääntöisesti opetustehtäviin eikä työllistymisessä ole havaittu ongelmia.

Työllistymiseen on kiinnitetty huomiota myös kunnissa. Koulujen yhdistämiset ja kuntaliitokset ovat tuoneet konkreettisesti esille taideaineiden opettajien työnkuvan muutostarpeen. Joissakin kunnissa opettajan tehtävät on sijoitettu useammalle koululle ja näin on saatu kokoon lehtorin virkaan tarvittava tuntimäärä. Opettajien virkaehtosopimuksen soveltaminen eri koulumuodoissa ja kouluasteilla tuottaa ongelmia rakennettaessa yhteisiä tehtäviä esimerkiksi kansalaisopistolle ja peruskoululle. Yhteenvetona työllistymisestä voi sanoa, että taideaineiden opettajiksi valmistuneet työllistyvät pääsääntöisesti opetus- ja kasvatustehtäviin ja työnantaja on suurimmaksi osaksi kunta tai valtio.

Taideyliopistoselvitystyöryhmän muistiossa todetaan tutkimuksiin viitaten, että taidetta ja kulttuuria voidaan soveltaa menestyksellisesti erityisesti sosiaali- ja terveysalalla mm. syrjäytymisen ja pahoinvoinnin estämiseksi (Taideyliopistoselvitystyöryhmä 2011). Kuulemistilaisuuksissa sekä opettajankouluttajien että OAJ:n kannanotoissa kävikin ilmi taideaineiden opettajien kysynnän lisääntyminen koulusektorin ulkopuolella mm. taidepainotteisissa hyvinvointipalveluissa. Taide- ja kulttuurikasvatuksen osaajia tarvitaan terveys-, sosiaali- ja kulttuurialan organisaatioissa sekä yritysmaailmassa. Korkeakoulut ovat vastanneet kysyntään järjestämällä harjoitteluja erilaisissa toimintaympäristöissä sekä järjestämällä projektiointoja tai ulkopuoliseen rahoitukseen perustuvia kehittämis-, tutkimus- ja koulutushankkeita. Pedagogisen osaamisen kysyntä peruskoulun ja lukion ulkopuolella ja kysyntään vastaaminen koulutuksen sisällöllisillä toimenpiteillä luo tarvetta muillekin kuin vakiintuneille aineenopettajien pedagogisille opinnoille harjoitteluineen. Työkentän laajentuminen saattaisi edellyttää muun muassa yhteiskuntatieteellisten alojen entistä laajempaa osaamista. Kuulemistilaisuudessa esitettiin myös näkemys, että tällainen koulukentän ulkopuolelle suuntautuva osaaminen sopisi yliopistoja paremmin soveltavaan koulutukseen ammattikorkeakoulujen vastuulle. Muuttunut tarve ja koulutuksen nykyinen rakenne eivät siten täysin vastaa toisiaan. Koulujen ja vapaan sivistystyön ulkopuolelle työllistyminen on kuitenkin usein lyhytkestoista ja projektiluontoista, mutta se on synnyttänyt myös alan yrittäjyyttä.

2.1.2 Taideaineiden opettajan pedagogisten opintojen sisällöt ja järjestelyt

Opettajan pedagogiset opinnot koostuvat kasvatustieteen opinnoista, ainedidaktisista opinnoista sekä harjoittelusta. Opetettavan aineen opinnot suoritetaan koulutusohjelmassa² ja opettajan pedagogiset opinnot kasvatustieteessä. Lisäksi pedagoginen näkökulma

² Koulutusohjelma on yliopistoissa yleisesti käytetty käsite, kun viitataan ammattisuuntautuneeseen yliopistokoulutukseen, esim. luokanopettajan koulutusohjelma, kuvataidekasvatuksen koulutusohjelma. Nimityksissä on kuitenkin vaihtelua yliopistojen välillä.

sisältyy hieman eri painotuksin kokonaisuudessaan opetettavan aineen opintoihin. Taideainetta opettava yksikkö hakee vahvistuksen pedagogisiin opintoihinsa joko omasta yliopistostaan, mikäli yliopistossa on kasvatustieteiden yksikkö, tai muun yliopiston kasvatustieteiden yksiköstä. Opinnot myös suunnitellaan yhteistyössä.

Opintojen järjestämiseen vaikuttaa koulutuksen toimintaympäristö. Taideaineen opettajaopinnot ovat joko osana tiedeyliopistoa, joissa on kasvatustieteiden tiedekunta ja useita aineenopettajien koulutusohjelmia tai osana taideyliopistoa, jossa on opetettavan aineen monipuolinen ja kyseisen taiteen tradition mukainen jaottelu eri oppiaineisiin. Tästä seuraavat sekä järjestelyihin, käytäntöihin että taidepedagogiseen ajatteluun liittyvät erot. Taidepedagogiikan vastuuhenkilöt tarkastelevat opetettavan aineensa sijoittumista tiede- ja taidekenttään hieman eri tavoin riippuen toimintaympäristöstä. Tällä hetkellä jako on myös alueellinen. Tuleva Taideyliopisto ja Aalto-yliopisto ovat Helsingissä, mutta sijainniltaan erillisiä sekä suhteessa toisiinsa että Helsingin yliopistoon. Taidekasvatusta opettavat yksiköt Teatterikorkeakoulussa, Aalto-yliopistossa ja Sibelius-Akatemiassa ovat tehneet useita vuosia yhteistyötä sekä pedagogisissa että tutkimusopinnoissa. Tämä substanssipohjainen yhteistyö on ollut omiaan tiivistämään ja kehittämään taidepedagogista tutkimusta ja ajattelua. Tutkimuskiinnostusten ja intressien jaettu tiedepohja on luontevasti johtanut yhteistyöhön taideyliopistojen välillä. Taidekasvatuksellinen intentio ja eetos näkyvät opintokokonaisuuksien sisältötavoitteissa.

Pedagogisten opintojen suorittaminen ruotsinkielellä

Åbo Akademi järjestää opettajan pedagogisten opintojen ohella ammatillisesta opettajan koulutuksesta annetun lain (356/2003) perusteella myös ammatillista opettajankoulutusta. Opiskelijamäärät ovat taideaineissa hyvin pieniä, tavallisimmin 1–3. Lukuvuonna 2011–2012 ei ole ollut yhtään taidealan opiskelijointa.

Opintojen mitoitus ja sisällöt

Opettajan pedagogiset opinnot jakautuvat 25 opintopisteen perusopintoihin ja 35 opintopisteen aineopintoihin. Opintojen sisällöt koostuvat kolmesta sisältöalueesta, jotka ovat kasvatustiede, ainedidaktiikka tai oppiainepohjainen pedagogiikka ja opetusharjoittelu. Opintopisteiden perusteella moduulien laajuudet vaihtelevat korkeakouluissa.

Opetusharjoittelun osuus opinnoista on kaikissa tarkastelluissa korkeakouluissa keskimäärin kolmannes, vaihtelun ollessa 19–26 opintopistettä. Kaksi kolmannesta opinnoista muodostuu ainedidaktikasta ja kasvatustieteestä. Kasvatustieteiden tiedekunnan tai kasvatustieteen laitoksen tarjoamana kasvatustiedettä on varsin vaihtelevasti kolmesta lähes kolmeen kymmeneen opintopisteeseen (3–29 op). Vähiten kasvatustieteiden tiedekunnan vastuulla olevaa opetusta on Sibelius-Akatemiassa, 3 op, josta Sibelius-Akatemia vastaa yhdessä Tampereen yliopiston kanssa (lisäksi opetusharjoittelua on Helsingin yliopiston harjoittelukouluissa) ja eniten Jyväskylän yliopiston musiikkikasvatuksen opinnoissa, 29 op. Oulun ja Lapin yliopiston kasvatustieteen opintojen määrä on noin 20 opintopistettä ja Aalto-yliopistossa 11 opintopistettä. Lisäksi harjoittelujen vastuut ovat vaihtelevasti kasvatustieteiden tiedekunnilla tai ainelaitoksilla. Åbo Akademin vastuulla olevien aineenopettajien pedagogisten opintojen rakenne on tasaisin, jokaisen sisältöalueen ollessa suunnilleen 20 opintopistettä. Teatterikorkeakoulun opettajan pedagogisiin opintoihin sisältyy myös 20 opintopistettä harjoittelua. Loput pedagogisista opinnoista ovat sisällöltään taidepedagogisia opintoja, jotka järjestetään osin yhteistyössä Helsingin yliopiston, Sibelius-Akatemian ja Aalto-yliopiston kanssa ja osin opinnoista vastaa Teatterikorkeakoulu.

Sibelius-Akatemiassa on musiikinopettajien koulutuksen lisäksi mahdollisuus opiskella instrumenttipedagogiikkaa, musiikin teorian ja säveltapailun pedagogiikkaa sekä jazzin ja kansanmusiikin pedagogiikkaa. Opinnot sisältävät harjoittelun ja ainedidaktiikan muodostaman 20 op:n osion. Opintoihin sisältyvät muun muassa Teatterikorkeakoulun ja Aalto-yliopiston kanssa yhteisesti järjestettävät pedagogiset opinnot.

Tarkasteltaessa eri aineenopettajakoulutuksien opettajan pedagogisten opintojen sisältöjä ainealueittain voi todeta, että musiikkikasvatuksen pedagogisten opintojen sisällöt ja järjestelyt ovat melko yhteneviä Oulun ja Jyväskylän yliopistoissa. Sibelius-Akatemia tekee opetusyhteistyötä muiden Helsingissä sijaitsevien taideaineiden opettajankoulutusohjelmien kanssa. Tämä yhteistyö näkyy sekä opintojen sisällöissä että myös tanssin- ja teatteripedagogiikan sekä kuvataideopettajien koulutuksessa.

Opetusyhteistyötä on syytä tarkastella sisällöllisesti. Helsingin taidekorkeakoulujen yhteistyötä on kehitetty jo useamman vuoden ajan. Esimerkiksi Teatterikorkeakoulun, Sibelius-Akatemian ja Aalto-yliopiston opettajan pedagogisten opintojen perusopintoihin sisältyvät opinnot ”Kasvatuksen historialliset ja filosofiset perusteet” 4 op, ”Ihmisen ja oppimiskäsitykset taideopetuksessa” 4 op ja ”Taidekasvatuksen erityispedagogiikka” 4 op toteutetaan yhteistyönä. Opintojen sisältöjä vertailtaessa voi todeta, että vaikka esimerkiksi otsikko ”Kasvatuksen historialliset ja filosofiset perusteet” vastaa kasvatustieteen opinnoissa tarjottavan vastaavan kokonaisuuden otsikkoa, perusorientaatiot ovat näillä aloilla erilaiset. Taideaineiden opettajia kouluttavat jakavat samansuuntaisen käsityksen keskeisistä oppimisesta, opettamisesta ja kasvatukseen liittyvistä filosofisista ja psykologisista käsityksistä taideopettajuudessa. Taidekasvatuksen tutkimusopinnoissa on myös huomattavan paljon yhteistyötä. Käsitykset yksilön kasvusta taiteen avulla ja taiteen kautta, kokonaisvaltaisesta kasvatuksesta ja erityisesti vahva dialogisuuden painotus ovat yhteisesti jaettuja lähtökohtia taideaineen opettajaksi kasvussa. (Anttila 2011.) Aloittavan Taideyliopiston tarjoamat opettajan taidepedagogiset opinnot ovat siten rakentuneet tiedeperustaltaan ja järjestelyiltään melko yhtenäisiksi. Useilla ainedidaktiikan opinnoista vastaavilla opettajankouluttajilla on substanssiosaamisen lisäksi myös pedagogista asiantuntijuutta, joka perustuu opettajantutkintoon, työkokemukseen ja tutkimukseen. Tutkimusalueet painottuvat taidepedagogiikkaan tai taiteen kysymyksiin yleisemmin.

Kasvatustieteen opinnot ovat sisällöltään kaikissa korkeakouluissa samantyyppiset, mutta myös olennaisia eroja on havaittavissa sekä sisällöissä että järjestelyissä ja käytännöissä. Oulun, Jyväskylän ja Helsingin yliopiston tarjoamat kasvatustieteen opinnot perustuvat eri aineiden aineenopettajien koulutuksen tarpeisiin. Sisällöt ovat samantyyppisiä ja -laajuisia opetuskokonaisuuksia, kuten esimerkiksi erityispedagogiikka, kehitys- ja oppimispsykologia, kasvatuksen yhteiskunnalliset, historialliset, sosiologiset ja filosofiset perusteet sekä yhteiset pedagogiset seminaarit. Opetusmuodot ovat esimerkiksi luennot, kirjallisuustentit ja erilaiset pienryhmät. Pienryhmien etuna on, että ne kokoavat eri aineiden opettajiksi opiskelevat yhteen. Toisaalta kuulemistilaisuudessa kävi ilmi, että monet kurssit ovat ns. massaluentoja, joissa ei ole helppoa huomioda eri aineryhmiä tai rakentaa vuorovaikutteisuutta. Lapin yliopisto on voinut tarjota kasvatustieteiden opinnoissa vaihtoehtoisia moduuleja, jolloin opettajaksi opiskelevat voivat suuntautua oman kiinnostuksensa mukaisesti kasvatukseen ja opetuksen erityiskysymyksiin.

Esimerkkinä, miten opinnoissa on sama perusrakenne, mutta eri painotus riippuen opintoja järjestävästä tahosta, käy ilmi oheisesta aineenopettajan pedagogisten opintojen opetussuunnitelman opintokokonaisuuksista Sibelius-Akatemian musiikkikasvatuksen opinnoissa ja Jyväskylän yliopiston musiikkikasvatuksen opinnoissa. Jyväskylässä painotus on kasvatukseen ja opetuksen kysymyksissä yleisemmin ja laaja-alaisemmin. Sibelius-

Akatemian opinnot korostavat aineeseen ja erityisesti taiteeseen perustuvaa opettajuutta ja kasvatusta. Alla oleviin taulukoihin (Taulukko 1 ja 2) on koottu vertailun vuoksi Sibelius-Akatemian ja Jyväskylän yliopiston musiikkikasvatuksen pedagogiset opinnot, joista on havaittavissa niiden erilaiset sisällöt.

Taulukko 1. Sibelius-Akatemian musiikkikasvatuksen aineenopettajan pedagogiset opinnot 60 op. (vuoden 2012 voimassa olevien opetussuunnitelmien mukaan)

Kandidaattivaiheen opinnot	30 op
Kasvattajan etiikka ja kasvatustilfilosofia	4 op
Taidekasvatusprojekti	3 op
Musiikinopetuksen perusteet	2 op
Musiikkikasvatuksen perusteet	3 op
Johdatus musiikin opettajan työhön	2 op
Ainedidaktiikka ja perusharjoittelu 1	10 op
Ainedidaktiikka ja perusharjoittelu 2	10 op
Maisterivaiheen opinnot	30 op
Taideaineiden erityispedagogiikka	4 op
Ihmis- ja oppimiskäsitykset taideopetuksessa	4 op
Pedagoginen syventymiskohde	6 op
Musiikkikasvatuksen ajankohtaiset kysymykset	3 op
Opetussuunnitelmatyön ja arvioinnin seminaari	3 op
Kasvatuksen yhteiskunnalliset, historialliset ja filosofiset perusteet	4 op
Päättöharjoittelu	6 op

Taulukko 2. Jyväskylän yliopiston musiikkikasvatuksen aineenopettajan pedagogiset opinnot 60 op. (vuoden 2012 voimassa olevien opetussuunnitelmien mukaan)

Kasvatustieteen perusopinnot	25 op
Kasvatustieteen filosofiset ja historialliset perusteet	5 op
Kasvatustieteen psykologiset perusteet	5 op
Kasvatustieteen sosiologiset perusteet	5 op
Oppimisen ohjaamisen ja ainepedagogiikan perusteet	5 op
Orientoiva ohjattu harjoittelu	5 op
Kasvatustieteen aineopinnot	35 op
Vuorovaikutus ja ryhmäilmiöt	4 op
Opettaja, kouluyhteisö ja yhteiskunta	3 op
Syventävä ainepedagogiikka	6 op
Aineenopettaja työnsä tutkijana	3 op
Ohjattu perusharjoittelu	5 op
Syventävä ohjattu harjoittelu	7 op
Soveltava ohjattu harjoittelu	3 op

Opetusharjoittelua on kaikissa taideaineen opettajia kouluttavissa korkeakouluissa suunnit-
 leen yhtä paljon. Järjestelyissä on kuitenkin eroja. Lapin yliopistossa harjoittelu tapahtuu
 kenttäkouluissa, koska yliopiston harjoittelukoulussa ei ole peruskoulun yläluokkia eikä
 lukiota. Opetusharjoittelun toimivuus perustuu kiinteään yhteistyöhön alueen koulujen
 kanssa ja ohjaaville opettajille järjestettävään koulutukseen. Ongelmana on kuitenkin se, että
 ohjaajien koulutusta on voitu toteuttaa vain hankerahoituksella. (Harjo-koulutus 2008.)
 Musiikkikasvatuksen opetus hyödyntää harjoittelupaikkojen saatavuuden mukaan harjoitte-
 lukouluja Helsingissä ja Jyväskylässä. Aalto-yliopiston kuvataiteen opetusharjoittelusta kaksi
 suoritetaan Helsingin yliopiston harjoittelukouluissa. Kaikkea harjoittelua ei ole mahdollista
 sijoittaa yliopistojen harjoittelukouluihin eikä kaiken harjoittelun ole syytäkään tapahtua
 niissä, koska erilaiset yksilölliset vaihtoehdot ja tutustuminen kenttään ja koulutukseen eri-
 laisissa oppilaitoksissa on tarpeellista. Kuulemistilaisuuksissa tuli esille harjoitteluun liittyvien

pedagogisten oppimistavoitteiden, tutkimuksen ja yhteiskunnallisten tehtävien moninaisuus ja laaja-alaisuus. Taidepedagogisen osaamisen lisääntyminen koulumaailman ulkopuolella on osaltaan ohjannut harjoittelun suorittamista erilaisten yhteistyötahojen kanssa. Harjoitteluun voidaan opiskelijoiden yksilöllisten oppimistarpeiden vuoksi sisällyttää esimerkiksi pro gradu -tutkielman metodisia osioita tai muita projektiopintotyyppisiä pedagogisia sisältöjä. Harjoittelua ja ainedidaktista opetusta ei aina erotella opintojakson kuvauksessa eikä näiden erottelu ole edes mielekäästä.

Opintojen ajoitus

Kysymys pedagogisten opintojen ajoituksesta aineenopettajan koulutuksessa on ammattiin kasvamisen ja ammatti-identiteetin muotoutumisen näkökulmasta keskeinen. Koulutuksissa, joissa opettajan pedagogisia opintoja opiskellaan kandidaattivaiheen alusta alkaen, saadut opiskelijapalautteet kertovat ammatti-identiteetin prosessinomaisesta kehittymisestä. Kasvatustieteen opinnot ja opetusharjoittelu on sijoitettu joko kumuloituvina kandidaattiopinnoista maisteriopintoihin tai tiivistetysti yhteen tai kahteen vuoteen. Esimerkiksi Oulussa musiikkikasvatuksen opiskelijat noudattavat samaa, kaikkien eri aineiden opettajiksi valmistuvien yhteistä aikataulua, jossa kasvatustieteen opinnot on sijoitettu noin kahden lukuvuoden ajalle. Sen sijaan esimerkiksi Lapin yliopistossa kuvataidekasvatuksen opiskelijoiden suorittamat kasvatustieteen perusopinnot alkavat jo ensimmäisenä opiskelulukukautena.

2.2 Ammattikorkeakoulut taidealojen opettajankouluttajina

Ammatilliset opettajakorkeakoulut antavat pedagogista koulutusta erityisesti toisen asteen ammatillisen koulutuksen, ammattikorkeakoulujen ja ammatillisten aikuiskoulutuskeskusten opettajille, mutta ammatilliseen opettajankoulutukseen voi hakeutua myös suorittamaan pedagogiset opinnot opiskeltuaan yliopistossa opetettavan aineen opinnot, mikäli vaatimus työkokemuksesta täyttyy koulutukseen hakeutuessa. Taiteen perusopetuksen opettajaksi voi kouluttautua ammattikorkeakouluissa tai yliopistossa.³

2.2.1 Pedagogiset opinnot ammatillisessa opettajankoulutuksessa

Ammatillisen opettajankoulutuksen pedagogisiin opintoihin sisältyy kasvatustieteellisiä perusopintoja, ammattipedagogisia opintoja ja muita opintoja ja ne antavat yleisen pedagogisen kelpoisuuden. Opinnot poikkeavat yliopistojen antamista pedagogisista opinnoista siten, että opiskelijat eivät ole suorittamassa ensimmäistä tutkintoaan ja heillä on jo työelämän kokemusta. Vaikka ammatillisessa opettajankoulutuksessa on joitakin yhteisiä sisältöjä yliopiston pedagogisten opintojen kanssa, kasvatustieteen osuus vaihtelee ja on joka tapauksessa pienempi kuin yliopisto-opetuksessa. Opinnot ovat selvästi ammatin opettamiseen tähtääviä, jolloin pedagogisissa opinnoissa käytännön ja teorian välinen suhde on rajattu ja kiinteä. Opinnoissa tähdätään siihen, miten opettaja käytännössä opettaa. Muusta ammatillisesta opettajien koulutuksesta poiketen musiikkipedagogi (AMK) ja tanssinopettaja (AMK) -tutkintoihin opiskeleva suorittaa 60 opintopisteen laajuiset opettajan pedagogiset opinnot osana tutkintoaan.

³ Selvitystyön toimeksiantoon ei sisällynyt ammatillisen opettajankoulutuksen ja taiteen perusopetuksen tarkastelu. Mutta selvitystyön kuluessa ja kuulemistilaisuuksissa esille tulleiden näkemysten perusteella kävi ilmi, että ammatillisen opettajankoulutuksen opettajan pedagogisia opintoja ja taiteen perusopetuksessa toimivien opettajien pedagogista koulutusta on jossain määrin syytä tarkastella taideaineen koulutuksen kokonaisuuden osana.

Ammatillisen opettajankoulutuksen suorittaneet täydentävät usein opintojaan yliopistossa. Tämä on tavallista esimerkiksi Jyväskylän yliopiston musiikin aineenopettajakoulutuksessa. Kun ammatillisen opettajankoulutuksen suorittanut jatkaa opintojaan yliopiston kasvatustieteellisessä tiedekunnassa tai taidekasvatuksen koulutusohjelmassa, hänelle suositellaan yleensä opintojen täydentämistä. Erityisesti opetusharjoittelu peruskoulussa katsotaan tarpeelliseksi.

Opetustoimen henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista annetun asetuksen (986/1998) mukaan yliopistojen ja ammatillisen opettajankoulutuksen opettajan pedagogiset opinnot tuottavat saman pedagogisen kelpoisuuden. Näin on välttytty samankaltaisten opintojen moninkertaiselta suorittamiselta. Tämä yleinen kelpoisuus nähdään kuitenkin myös ongelmana, koska kasvatustieteellinen osuus jää pieneksi eikä näin ollen kata laajasti kasvatuksen teoreettisia filosofisia, psykologisia, sosiologisia ja historiallisia perusteita. Myös ikä- ja ainespesifit kysymykset jäävät puutteelliseksi. Virallisesti laaja-alaisuus täyttyy, mutta ei faktisesti: Esimerkiksi instrumentin opettamiseen suoritettut pedagogiset opinnot eivät anna käytännössä valmiuksia vieraan kielen opettamiseen, vaikka opettaja suorittaisi vaaditut uuden opettavan aineen opinnot. Sama pätee luonnollisesti myös siirryttäessä päinvastaiseen suuntaan. Toisin sanoen, yleisen kelpoisuuden ongelma realisoituu silloin, kun oppiaine tai oppijoiden ikä tai muuten opettamisen konteksti radikaalisti muuttuu.

Ammatillisen opettajankoulutuksen pedagogiset opinnot voi suorittaa seuraavissa ammatillisissa opettajakorkeakouluissa: Haaga-Helian ammatillinen opettajakorkeakoulu Helsingissä sekä Hämeenlinnan, Jyväskylän, Oulun ja Tampereen ammatilliset opettajakorkeakoulut.

2.2.2 Ammattikorkeakoulut taiteen perusopetuksen opettajankouluttajina

Asetuksen 633/1998 mukaista taiteen perusopetusta annetaan musiikkioppilaitoksissa ja muissa taiteen perusopetusta antavissa oppilaitoksissa, jotka ovat saaneet siihen luvan. Opetushallitus päättää näiden oppilaitosten opetussuunnitelman tavoitteista ja keskeisistä sisällöistä. Opetushallitus on vahvistanut vuonna 2005 Taiteen perusopetuksen yleisen oppimäärän opetussuunnitelman perusteet seuraaville taiteenaloille: musiikki, sanataide, tanssi, esittävät taiteet (sirkustaide ja teatteritaide) ja visuaaliset taiteet (arkkitehtuuri, audiovisuaalinen taide, kuvataide ja käsityö). Taiteen perusopetuksen laajan oppimäärän opetussuunnitelman perusteet Opetushallitus vahvisti vuonna 2002 musiikkiin, tanssiin, teatteritaiteeseen ja visuaalisiin taiteisiin (arkkitehtuuri, kuvataide ja käsityö). Lisäksi Opetushallitus vahvisti taiteen perusopetuksen sirkustaiteen laajan oppimäärän opetussuunnitelman perusteet vuonna 2005. Koulutuksen arviointineuvosto kiinnitti huomiota laajan ja yleisen oppimäärän jakoon ja sen ongelmiin käytännössä (Tiainen et al 2012). Taideyliopiston selvitystyöryhmän raportista (2011) käy ilmi, että lukuvuonna 2007–2008 taiteen perusopetuksen oppilasmäärä oli lähes 134 000.

Taiteen perusopetukseen on asetuksen 986/1998 mukaan kelpoinen henkilö, jolla on soveltuva alan ylempi korkeakoulututkinto tai soveltuva korkeakoulututkinto taikka asianomaisen taidealan vähintään opistoasteinen opettajantutkinto. Tutkinnon soveltuvuudesta päättää viime kädessä työnantaja. Kelpoisuusehtoihin ei kuitenkaan kuulu vaatimusta pedagogisten opintojen suorittamisesta, mikä on ilmeinen puute, koska taiteen perusopetuksessa on hyvin paljon nuoria ja lapsia, jopa alle kouluikäisiä.

Pedagogisten opintojen sisällöistä

Ammattikorkeakoulujen 60 opintopisteen laajuinen ammatillinen opettajankoulutus sisältää kulttuuri- ja taidealoilla muun muassa musiikki-, tanssi-, teatteri- ja kuvataidepedagogiikan opintoja. Opintoihin sisältyvät pedagogiset opinnot järjestetään joko yhteistyössä yliopiston tai ammatillisen opettajakorkeakoulun kanssa. Ammattikorkeakoulujen ammatillisen opettajankoulutuksen opinnot sisältävät noin 10 opintopistettä harjoittelua. Opintojen taustalla on aina työkokemus ja substanssiosaaminen. Tiedepohja on kasvatustieteessä ja ammattipedagogiikassa, ja koulutus on sidottu ammattikontekstiin. Ammatillisessa opettajankoulutuksessa tarjotaan yksilöllisiä opintopolkuja. Opinnot sisältävätkin paljon monimuoto-opetusta.

Kuulemistilaisuuksissa kävi ilmi, että kulttuurialan pedagogisten opintojen sisällöissä on paljon variaatiota. Opinnot saattavat olla hyvin substanssikeskeisiä ja keskittyä enemmän metodiikkaan esim. tarkkaan etenemisjärjestykseen tai instrumenttipedagogiikkaan kuin yleisemmin pedagogiikkaan. Musiikin koulutusohjelmissa opetus on yksilöopetukseen keskittyvää, kun taas tanssin koulutusohjelmissa opetus on ryhmäopetusta. Koulutuksessa saatetaan keskittyä taiteilijan esim. solistisen uran luomiseen, jossa pedagogiset opinnot saattavat tuntua ja jäädä toissijaisiksi. Kaikki opettajatkaan eivät ole välttämättä pedagogieja, vaan instrumenttiopintoja saattaa hoitaa orkesterimuusikko.

Joissakin ammattikorkeakouluissa kuten Oulun seudun ja Turun ammattikorkeakouluissa sekä Savonia-ammattikorkeakoulussa on lähdetty tietoisesti kehittämään kulttuurialan opettajiksi koulutautuville (esim. tanssi ja musiikki) pedagogisia opintoja yhteistyössä ammatillisen opettajankoulutuksen kanssa. Savonia-ammattikorkeakoulu tekee yhteistyötä Hämeenlinnan ammatillisen opettajankoulutuksen kanssa ja Turun ammattikorkeakoulu Jyväskylän ammatillisen opettajankoulutuksen kanssa. Oulussa yhteistyö on luonnollista saman korkeakoulun sisällä. Opinnot järjestetään yhteistyössä niin, että osan opettavat kulttuurialan opettajat ja osan ammatillisen opettajankoulutuksen opettajat. Tavoitteena on ollut opintojen järjestäminen niin, että niillä saavutetaan yleinen pedagoginen kelpoisuus. Tähän on päädytty siksi, että vaikka perusopetuksessa ei ole esim. tanssinopettajan virkoja, koulutus on kuitenkin tanssinopettajan koulutus. Tanssinopettajana toimiminen edellyttää pedagogista osaamista. Monet opettajat valmistuttuaan opettavatkin perusopetuksessa ja lukiossa tanssia valinnaisena kurssina tai esim. osana jotakin oppiainetta, koska tanssilla ei ole omaa oppiainetta.

Kun ammattikorkeakouluissa opintoja suorittaneet ovat jatkaneet opintojaan Teatterikorkeakoulussa tai Sibelius-Akatemiassa, on heidän suorittamiaan pedagogisia opintoja luettu hyväksi hyvin vaihtelevasti: Teatterikorkeakoulussa niitä ei ole luettu hyväksi lainkaan ja Sibelius-Akatemiassa osittain.

Kuulemisissa kävi voimakkaasti ilmi, että taiteen perusopetuksessa opettavien kelpoisuusvaatimukseen tulisi sisällyttää pedagogiset opinnot. Opintojen tulisi sisältää mm. vuorovaikutus- ja ryhmänhallinnantaitoja sekä ikäspesifistä kasvatuksellista problematiikkaa opetuksen suunnittelun, toteutuksen ja arvioinnin näkökulmasta.

3 Ehdotus taidealojen opettajan pedagogisten opintojen vastuista ja järjestelyistä

Selvitystyössä perehdyttiin taidealojen pedagogisten opintojen järjestämiseen asiakirjojen ja muun lähdekirjallisuuden avulla sekä kuulemalla näiden alojen edustajia ja sidosryhmiä. Kuulemistilaisuudet olivat tarpeellisia monipuolisten näkökulmien esille tulemiseksi ja kriittisen tarkastelun perustaksi.

3.1 Lähtökohtana havaitut ongelmat ja tulevaisuuden haasteet

Taidepedagogien ja opettajien ammatillinen kenttä on laajentunut. Opettajien koulutamiseen tarkoitetut rakenteet joustavat uusiin tarpeisiin osittain, koulutuksiin on sisällytetty projekteja, eri sektoreilla tapahtuvaa harjoittelua ja niihin liittyvää tutkimusta. Aineenopettajien kouluttaminen näihin tehtäviin asettaa uuden kysymyksen koulutustehdäville. Onko moniammatillinen yhteistyö nähtävä vain koulun sisällä tapahtuvaksi eri kouluaineiden yhteistyöksi ja yhteisiksi opinnoiksi vai onko ajateltava, kuten useat taideopettajien kouluttajat ajattelevat, että nykyisen koulutuksen on otettava haltuun entistä laajempi taiteeseen perustuva ammatillinen kenttä? Tällöin taidepedagogisen osaamisen tiedepohjaksi ei riittäisi kasvatustiede. Tämä on kuitenkin selvitystyön ulkopuolelle jäävä koulutuksellinen kysymys. Taiteellisen toiminnan sisältämä tämänhetkinen ihmisenäkemyks sekä taiteeseen perustuvat työskentelymuodot antavat valmiuksia toimia muillakin kuin opetussektorilla. Myös hallituksen esityksessä (HE 27/2012) todetaan, että taiteilijoiden taiteen ja kulttuurin osaamista ja moniammatillisuutta voitaisiin käyttää nykyistä monipuolisemmin myös muilla sektoreilla. Sektorilta toiselle siirtyminen on mahdollista, kun myös hallinto-organisaatioissa pyritään yhteistyöhön, uusiin moniammatillisiin yksiköihin sekä erilaisten hallinnollisten rajojen purkamiseen.

Koulun oppiainekeskeisyys nähdään merkittävänä ongelmana kehitettäessä aihekokonaisuuksia painottavaa oppimista. Myös kuulemistilaisuudessa tuotiin esille aineenopettajien yhteistyön vähäisyys tai sujumattomuus. Taideaineilla nähdään olevan erityinen kapasiteetti integraatiokysymyksissä. Tulevan Taideyliopiston koulutusohjelmien välinen monivuotinen yhteistyö osoittaa taideaineiden integraation toimivuuden korkeakoulutasolla. Opettajankouluttajat korostivat yhteistyön perustan rakentumista jo koulutusvaiheessa. Opettajankouluttajien keskinäinen tutkimuksellinen ja käytännön pedagoginen yhteistyö toimii opiskelijoille tärkeänä esimerkkinä ammatillisesta yhteistyöstä.

3.1.1 Yhteistyön ongelmat pedagogisten opintojen järjestämisessä

Helsingin yliopiston opettajankoulutuslaitoksen taidekorkeakoulujen opiskelijoille järjestämissä pedagogisissa opinnoissa on ilmennyt käytännön ajoitusongelmia. Taideaineen opettajaksi opiskelevat kokevat myös, etteivät kasvatustieteen opinnot aina sisällöllisesti vastaa aineenopettajaksi opiskelevien tarpeita. Kasvatustieteen opintoihin kohdistuva kritiikki on yleistä ja sitä esitettiin kaikissa kuulluissa yliopistoissa. Helsingin yliopiston opettajankoulutuslaitoksen suuri opiskelijamäärä erilaisine opettajankoulutuksineen on oletettavasti johtanut tilanteisiin, joissa taidealojen opiskelijoiden erityistarpeita ei ole ollut mahdollista ottaa huomioon. Samoin Aalto-yliopiston opintokokonaisuuksia on ollut ongelmallista ajoittaa Helsingin yliopiston opetusaikataulujen ja harjoittelukoulujen kanssa sujuvasti. Nämä tekijät ovat osaltaan vaikuttaneet negatiivisesti joidenkin taidealojen opiskelijoiden mielikuviin kasvatustieteestä heille tärkeänä alana. Olisikin syytä painottaa taidekasvatusta opiskelevien integrointia muiden aineopettajakoulutuksessa olevien kanssa yhteisiin seminaarityyppisiin opintoihin ja vahvistaa siten opettajuutta ja tulevaa yhteistyötä muiden aineiden opettajien kanssa. Samoin opettajan ammattiin liittyvät monet muut lisääntyneet tehtävät voitaisiin tätä kautta nähdä vahvemmin osana tulevaa koulutyötä. Kasvatustieteen opintoihin sisältyvä valinnaisuus on esimerkiksi Lapin yliopistossa lisännyt opiskelijoiden tyytyväisyyttä opintoihin. Koulutuksen tulisikin lähteä osaamistarpeen tunnistuksesta.

3.1.2 Opintoja integroiva lähtökohta

Selvitys opettajankoulutuksesta vuodelta 2011 toteaa, että tutkimuksen pirstaloitumisesta tulisi päästä profiloitumiseen, selkeään työnjakoon sekä kansainvälisen yhteistyön lisäämiseen. Eri tieteenaloja integroivan ja kansainvälisesti vahvan tutkimusosaamisen tulee voimistua. Tutkimuksen ja sen laadun lisäämiseksi yhteistyötä opettajankoulutusyksiköiden kesken tulisi lisätä (Selvitys opettajankoulutuksesta 2011). Aineenopettajakoulutuksessa on voimakas painotus ainedidaktiseen tutkimukseen. Opinnoissa rakennetaan oppilaan ja aineen välistä suhdetta, jolloin opetettavaa ainetta käytetään kasvatuksellisenä elementtinä. Kuulemistilaisuudessa opettajankouluttajat arvelivat, etteivät aineenopettajaksi opiskelevat oletettavasti edes huomaa jakoa kasvatustieteen ja ainedidaktiikan välillä. Toisaalta on olemassa ero taidekasvatuksen, esimerkiksi musiikin ja kuvataiteen opettajien ja muiden aineenopettajien kasvatuksellisessa ajattelussa. Taidekasvatus ei perustu yhdelle taideaineelle, vaan sisältää useampia ja eri aineita yhdistäviä taiteelle ominaisia lähtökohtia.

Kasvatustieteen ja opetettavan aineen pedagogisten opintojen yhteys on tutkimuksellinen. Taiteen ja taiteen kautta oppimiseen liittyvä käytännön ja teorian yhdistäminen on vaativa tehtävä (Räsänen 2011; Anttila 2011). Kansainväliset taidealojen tutkimusten arviointiraportit kiinnittävät huomiota suomalaisten yliopistojen välisen tutkimustyön vähäisyyteen. Taideyliopistoselvitystyöryhmän raportti ehdottaakin taideyliopistojen ja muun yliopistokentän välistä yhteistyötä muun muassa tutkimuksessa ja taidepedagogiikassa. (Taideyliopistoselvitystyöryhmä 2011.) Yliopistoissa tehtävän tutkimuksellisen tiedon välittymisen taidekasvatuksen ja kasvatustieteen välillä tulisikin olla nykyistä sujuvampaa. Tämä vahvistaisi kumpaakin alaa ja korostaisi kokonaisvaltaiseen kasvatukseen liittyvää asiantuntijuutta yhteiskunnassa.

Koulutuskentällä konsernit yleistyvät, samoin ammatilliset lukiot, yhtenäinen peruskoulu vakiinnuttaa paikkansa ja kunnat oletettavasti kasvavat. Opettajien pedagoginen autonomia lisääntyy ja korostuu. Tällaisessa tilanteessa taideaineiden opettajien tulee kyetä

ylittämään ala- ja yläkoulun rajat, mutta myös erilaisten koulutusalueiden rajat. Kuulemistilaisuudessa koulujen rehtorit ja koulutoimen johtajat painottivat opettajien kaksoispätevyyden tärkeyttä sekä liikkuvuuden lisääntymistä.

Aineenopettajilla on rehtoreiden mukaan enemmän aineen osaamista kuin yleispedagogisia taitoja. Aloittavat opettajat ovat tarvinneet tukea toimintaan, joka ulottuu oman aineen ulkopuolelle. Opettajuudessa kasvatuksellinen puoli korostuu. On ongelmallista, mikäli opettajuus alkaa yksipuolisesti rakentua oman aineen tai aineryhmän perustalle. Rehtoreiden ja koulutoimenjohtajien näkökulmasta aineenopettajien substanssiosaaminen on tällä hetkellä todella hyvä. Oleellinen kysymys onkin, kuinka opettajayhteisö pystyy ylittämään opetettavien aineiden rajat. Yhteistyö on koulukontekstissa ehdottomasti voimavara opettajille. Käytännön yhteistyössä opettajien työnkuvan eheyttämisessä ongelmia tuottavat mm. epäyhtenäiset palkkaperusteet. Eriytyminen saattaa johtaa myös siihen, että aineen opettaminen koetaan koko opettajuuden sisällöksi. Kuultujen rehtoreiden ja koulutoimenjohtajien mukaan opettaminen luokassa muodostaa noin neljänneksen opettajan työstä.

Opettajuus ja opettajankoulutus ovat kriisiytyneet monessa maassa erilaisista yhteiskunnallisista syistä johtuen. Sahlberg kokoaa teoksessaan *Finnish Lessons* suomalaisen koulutusmenestyksen taustatekijöitä. Sen sijaan että aineenopettajankoulutukset ja kasvatus-tieteen koulutus olisivat rakenteellisesti erillään, kuten ne ovat monessa maassa, Suomessa korostetaan kaikkien opettajankoulutusta antavien yksiköiden ja yliopistojen yhteistyötä. Opettajankouluttajilla on monipuolinen sekä pedagoginen että substanssiin perustuva koulutus, joka tukee yhteistyötä. Toisaalta aineenopettajien koulutuksesta vastaavilla yksiköillä on itsenäisyys, ne esimerkiksi antavat maisteritutkinnon omalta alaltaan, mikä ei ole kansainvälisesti tarkasteltuna vallitseva käytäntö. Opettajien taito toimia koulujen laajassa ammatillisessa yhteistyössä perustuu tietoisesti suunniteltuun valintaan akateemisen opettajankoulutuksen rakenteessa. (Sahlberg 2011.) Suomalainen eri aineiden ja kouluasteiden opettajien koulutus on pidettävä tästä näkökulmasta tarkasteltuna kiinteässä yhteydessä toisiinsa. Eriytymisen sijaan tulee korostaa aineenopettajien ja muun opettajankoulutuksen yhteistyötä. Myös luokanopettajankoulutuksen tulisi olla koulutus- ja tutkimusyhteydessä taidekasvatuksen tutkimukseen ja koulutukseen.

3.1.3 Taideyliopiston ja Aalto-yliopiston ehdottaman asetusmuutoksen pohdinta

Tulevan Taideyliopisto ja Aalto-yliopisto ehdottavat seuraavia muutoksia ministeriön asetukseen yliopistojen koulutusvastuun täsmentämisestä (568/2005) ja sen liitteeseen II:

Lisätään kaksi uutta yliopistoa, Taideyliopisto ja Aalto-yliopisto liitteessä II olevaan opettajankoulutusta antavien yliopistojen luetteloon. Edellä mainitut yliopistot saisivat siten koulutusvastuun opettajankoulutuksen alalla. Liitteessä II olevaan luetteloon oppiaineista, jotka ovat pääaineen asemassa kasvatustieteellisellä alalla, lisätään kuvataidekasvatus, teatteripedagogiikka ja tanssipedagogiikka⁴. Tästä yliopistojen koulutusvastuiden täsmentämistä koskevan ministeriön asetuksen (568/2005) muutoksesta seuraisi:

- 1 Taideyliopisto ja Aalto-yliopisto poikkeaisivat muista opettajankoulutusta antavista yliopistoista, koska niissä ei ole kasvatustieteiden tiedekuntaa, luokan- tai aineenopettajankoulutusta antavaa laitosta eikä harjoittelukoulua. Tällöin luotaisiin Suomeen toinen rinnakkainen ja erilainen opettajankoulutuksen malli. Tämä edellyttäisi muutosta

⁴ Musiikkikasvatus on jo mainittuna luettelossa, koska Oulun yliopistolla on musiikin aineenopettajan koulutusvastuu.

valtionneuvoston asetukseen yliopistojen tutkinnoista (794/2004), jossa määritellään kasvatustieteellisen alan koulutusvastuut ja pedagogiset opinnot kasvatustieteellisiksi opinnoiksi. Ehdotuksen pohjalta luotava malli aloittaisi opettajankoulutusten eriytymisen.

- 2 Lisättävien pääaineiden opinnot sisältävät kyseisen taiteenalan sekä yleensä taiteen pedagogiikkaa. Nämä opinnot eivät vastaisi asetusta 794/2004 siten, että pedagogiset opinnot ovat kasvatustieteellisiä opintoja. Kuitenkin yleiset opettajuuteen ja kasvatukseen liittyvät opinnot siirtyisivät myös Taideyliopiston ja Aalto-yliopiston vastuulle, mutta tuottaisivat erilaisen ja rajatumman osaamisen verrattuna muiden tiedeyliopistojen opettajankoulutusten pedagogisiin opintoihin. Samalla syntyisi ongelma myös yleisen pedagogisen kelpoisuuden kannalta. Jos opinnot eivät sisältäisi asetuksen 794/2004 mukaisia kasvatustieteellisiä pedagogisia opintoja, syntyisi myös tarve muuttaa valtionneuvoston asetusta opetustoimen henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista (986/1998).
- 3 Opettajuuden eriytyminen pedagogiselta kelpoisuudeltaan kahteen eri ryhmään: taideopettajiksi ja muiden aineiden opettajiksi vaikeuttaisi peruskoulun ja lukion integraatiota ja moniammatillista yhteistyötä.
- 4 Opiskelijoiden liikkuvuus hankaloituisi, koska taidepedagogiset sisällöt perustuvat ja sisältyvät kunkin taiteenalan pääaineen kandidaatti- ja maisteritason taidekasvatuksen opintoihin.
- 5 Kahden aineen aineenopettajankoulutusta suositellaan työllistymisen helpottamiseksi. Kahden opetettavan aineen opintojen suorittaminen on myös hyvin yleistä. Mikäli Taideyliopistossa tai Aalto-yliopistossa aineenopettajan pedagogiset opinnot suorittanut siirtyisi toiseen yliopistoon suorittamaan toisen opetettavan ei-taideaineen opintoja, hänen pedagogisten opintojensa sisällöt eivät vastaisi ko. toisen opetettavan aineen pedagogisia vaatimuksia. Opintojen vastaavuus ja yhteismitallisuus ovat opiskelijan etu.

3.2 Ehdotukset

Selvitystyömme perusteella esitämme, että kasvatustieteellisen alan koulutusvastuu ja pedagogisten opintojen vastuu säilytetään edelleen vain Helsingin, Itä-Suomen, Jyväskylän, Lapin, Oulun, Tampereen ja Turun yliopistoilla sekä Åbo Akademilla valtionneuvoston asetuksen (794/2004) ja opetusministeriön asetuksen (586/2005) liitteiden mukaisesti. Näin ollen ei ole tarvetta tehdä asetusten muutoksia. Tähän ratkaisuun olemme päätyneet seuraavin perusteluin:

- 1 Pedagogisilla opinnoilla saadaan asetuksen (794/2004) mukaan ns. yleinen opettajankelpoisuus: Taideyliopistoissa on hyvää taiteen tutkimusta, joka on vielä aika nuorta, mutta silti osittain kansainvälisesti uraa uurtavaa (Evaluation reprot 2009; ks. myös Anttila 2010; Rouhiainen 2007). Vaikka tämä sisältää myös taidekasvatuksen tutkimusta, joissa on pedagogisten opintojen elementtejä, tarkastelee se kuitenkin kasvatuksen ja opetuksen ilmiökenttää taidekasvatuksen näkökulmasta ja sen teoreettisesta viitekehyksestä. Se on luonnollisesti taidekasvatuksen tehtäväkin. Katsomme kuitenkin, ettei tämä tutkimus ole riittävän laaja-alaista kattaakseen koko kasvatuksen ja opetuksen ilmiökentän kasvatustieteellisten oppiaineiden näkökulmasta, joita tiedeyliopistojen pedagogisissa opinnoissa tulee olla. Taideyliopiston tulisi keskittyä taidepedagogiikan kehittämiseen (ks. myös hallituksen esitys 2012).

- 2 Mikäli vain Taideyliopisto saisi opettajankoulutuksen vastuun, jäisi kuvataidekasvatus sen ulkopuolelle, eriarvoiseen asemaan. Taideyliopistossa vain musiikkikasvatus kouluttaa opettajia perusopetukseen ja lukioon. Myös Aalto-yliopiston lisääminen opettajankoulutuksen vastuuyliopistoihin loisi Suomeen kaksi erilaista aineenopettajankoulutusmallia, sen sijaan että mm. hallituksen ja Taideyliopistoselvitystyöryhmän esitysten mukaisesti lisättäisiin taideyliopistojen ja muiden yliopistojen yhteistyötä.

Mikäli Taideyliopisto ja Aalto-yliopisto saisivat opettajankoulutuksen vastuun ilman asetuksen 794/2004 mukaisten kasvatustieteellisten pedagogisten opintojen anto-oikeutta, koulutuksella saisi vain rajatun opettajakelpoisuuden. Tämä aiheuttaisi myös tarpeen muuttaa opettajakelpoisuuksia säätelevää asetusta 986/1998. Rajatulla opettajakelpoisuudella olisi puolestaan vaikutuksia työmarkkinoille ja työelämään. Lisäksi se aiheuttaisi ongelmia toisen opetettavan aineen – muun kuin em. taideaineiden – kelpoisuuden hankkimisessa, koska toinen opetettava aine vaatisi asetuksen 794/2004 mukaiset pedagogiset opinnot.

- 3 Pedagogisten opintojen anto-oikeus johtaisi taidealojen eriytymiseen muusta opettajankoulutuksesta. Taidealojen opiskelijoille ei muodostuisi koulutuksen aikana tilaisuuksia jakaa kokemuksia eikä rakentaa yhteistä opettajuuden identiteettiä. Tulevassa ammatissaan opettajien odotetaan muodostavan moniammatillisia tiimejä, jotka vastaavat koko koulun opettamisen ja työyhteisön kehittämisestä sekä yhteydestä vanhempiin ja sidosryhmiin. Taideaineet muodostavat hyvän pohjan perusopetuksen opetussuunnitelman perusteiden (POPS 2004) mukaisille eheyttävälle aihekokonaisuuksille, joihin sidotaan muita oppiaineita. Opiskelijoiden tulee koulutuksessaan saada valmiuksia tähän työhön.

Taideyliopiston ulkopuolella olevien taidealojen asiantuntijoiden esittämä huoli taiteen eriytymisestä on vaaraksi taideaineiden asemalle koulussa sekä lasten ja nuorten tasa-arvoiselle oikeudelle taideopetukseen. Taidepedagogisten opintojenkaan ei ole tästä syystä edullista eriytyä ja mahdollisesti marginalisoitua opettajankoulutuksen kokonaisuudesta.

- 4 Uusi yliopistolaki (558/2009) edellyttää yliopistojen profiloitumista. Hallituksen esityksessä todetaan, että erillisillä taideyliopistoilla on selvä identiteetti ja profiili. Opettajankoulutuksen vastuun laajeneminen Taideyliopistoon, olisi vastoin tätä profiloitumisen ideaa. Taideyliopistotyöryhmäkään ei nosta selvityksessään opettajuuteen liittyviä opintoja Taideyliopiston painoalaksi (Taideyliopistoselvitystyöryhmä 2011).

- 5 Vallitsevaan tilanteeseen sisältyy ongelmia, joihin olisi syytä puututtua. Taideaineiden opetuksesta vastaavien ja kasvatustieteen opetuksesta vastaavien yliopistojen välinen yhteistyö ei ole tällä hetkellä muodollisesti eikä sisällöllisesti tyydyttävä. Opetusjärjestelyjen ja harjoittelujen sopimiskäytäntöihin ei olla tyytyväisiä. Kasvatustieteen opintojen sisältöjen ei katsota vastaavan taidealojen aineenopettajien nykyisiä tarpeita. Katsomme, että taidepedagogiikan ja kasvatustieteiden asiantuntijoiden yhteistyössä antamalla pedagogisilla opinnoilla saadaan sekä luokanopettajiksi opiskeleville että taidekasvatuksen opiskelijoille entistä monipuolisempi pedagogisen osaamisen perusta. Kuulemistilaisuudessa esiin tullut vallitseva tilanne pedagogisten opintojen vahvistamiskäytännössä ei vastaa tarkoitusta.

- 6 Useiden tahojen esittämä huoli lasten ja nuorten sekä koulutuksen tulevaisuudesta edellyttää yliopistojen koulutusohjelmiin sisältyvää taidealojen ja kasvatustieteiden välistä yhteistä kehitystyötä, jossa tulee kiinnittää huomio tutkimukselliseen ja pedagogiseen monialaiseen yhteistyöhön. Taidepedagogisen osaamisen kysynnän lisääntyminen koulun ulkopuolisilla sektoreilla on syytä ottaa huomioon opetussuunnitelmatyössä. Kehitystyö

edellyttää esimerkiksi ydinainesanalyysia: mikä tai minkälainen kasvatustieteellinen aines tulisi sisältyä jokaiseen taidealojen opettajia kouluttavien yksiköiden opetusohjelmaan yleisen opettajan pätevyyden ja kelpoisuuden turvaamiseksi.

3.2.1 Muita ehdotuksia

- 1 Asetuksen (794/2004) yleiseen pedagogiseen kelpoisuuteen liittyvät ongelmat tulee selvittää. Eri ammatillisen opettajankoulutusten pedagogisten opintojen sisältöjen välillä on suurempia eroja kuin yliopistojen pedagogisten opintojen. Olisikin syytä tarkastella tarvetta yhtenäistää koulutusten sisältöjä.
- 2 Harjoittelua ja pedagogisten opintojen ajoitusta yliopistossa koskevat näkökulmat olisi syytä ottaa harkittaviksi koulutuksen käytännön järjestelyjen helpottamiseksi ja laadun parantamiseksi.
- 3 Tutkimusperustaisen opettajankoulutuksen luonteen mukaisesti harjoittelun tulee olla tavoitteellista, monipuolista, ohjauksen asiantuntevaa ja harjoittelun tutkimusperustaista. Aineenopettajakoulutuksen lehtorien tulee olla kiinteässä yhteydessä harjoittelupaikkoihin. Lisäksi käytännön järjestelyjen tulee olla toimivia. Näihin vaatimuksiin yliopistojen harjoittelukouluilla on hyvä mahdollisuus vastata, kuten kuulemistilaisuudessa harjoittelukoulujen edustajat toivat esille, mutta käytännössä harjoittelukouluihin mahtuu vain osa harjoittelusta.
- 4 Harjoittelukoulujen roolia tutkimuksen ja tutkimukseen perustuvan kehittämistyön paikkana tulisi kuitenkin vahvistaa. Harjoittelukoulujen lehtorien koulutustasoa tulee nostaa ja lehtorien siirtymistä muiden yliopiston opetus- ja tutkimushenkilöstön tavoin kokonaistyöaikaan olisi syytä pohtia. Oppimisen dialogisuuden olisi hyvä olla toiminnan perustana.
- 5 Musiikinopettajan koulutus, joka tapahtuu Oulun ja Jyväskylän yliopistoissa, kuvataiteen opettajan koulutus Lapin yliopistossa sekä ruotsinkielinen aineenopettajankoulutus Åbo Akademiassa ovat opetusjärjestelyiltään ja -vastuultaan toimivia koulutuksia. Ehdotamme kuitenkin edellä mainituille joitakin tarkennuksia. Oulun yliopistossa tulisi huolehtia kasvatustieteiden opintojen ajoittamisesta opintoihin siten, että ne tukevat mahdollisimman hyvin opettajaidentiteetin kehittymistä. Koska Lapin yliopistossa on vain yhden aineen, kuvataidekasvatuksen aineenopettajan opinnot, tulisi opetussuunnitelmatyössä huolehtia, että koulutuksella on sisällöllinen yhteys laaja-alaiseen opettajankoulutukseen. Oulun, Lapin ja Jyväskylän yliopiston sekä Åbo Akademin vastuulla olevien kasvatustieteen opintojen vuorovaikutus ainedidaktiikan opintoihin tulee olla kiinteä ja opetushenkilöstön olisi hyvä järjestää yhteistä opetuksen suunnittelua.
- 6 Taiteen perusopetuksen kelpoisuusvaatimuksiin tule lisätä pedagogisten opintojen 60 opintopisteen kokonaisuus.

3.3 Taloudellinen tarkastelu

Vaikka pedagogisten opintojen koulutusvastuun ja toteutuksen perustelut eivät ole ensisijaisesti taloudelliset, vaan ne kumpuavat asetuksen (794/2004) määrittämällä tavalla pedagogisten opintojen kasvatustieteen tiedeperustasta, ovat ne kuitenkin merkittävä lisätekijä.

Pedagogisten opintojen järjestämisvastuu edellyttäisi siis kasvatustieteellisen yksikön perustamista Taideyliopistoon ja Aalto-yliopistoon. Tarkka taloudellisten vaikutusten arviointi on kuitenkin nykytilanteen pohjalta mahdotonta, joten laskelmat ovat vain suuntaa antavia.

Hallituksen esityksen mukaisesti Taideyliopiston muodostavat Kuvataideakatemia, Sibelius-Akatemia ja Teatterikorkeakoulu. Koska Kuvataideakatemia ei kouluta kuvataiteen opettajia, taidekasvatus siirtyy Taideyliopistoon vain Sibelius-Akatemiasta ja Teatterikorkeakoulusta. Sibelius-Akatemian sisäänotto on kuluvana vuonna n. 30 opiskelijaa ja Teatterikorkeakoulun tanssin- ja teatteriohjaajan koulutuksen n. 8 opiskelijaa. Lisäksi pedagogisten opintojen suorittavia opiskelijoita on arviolta viisi. Nämä opiskelijamäärät jäävät hyvin pieniksi (yhteensä 43 opiskelijaa). Aalto-yliopiston kuvataidekasvatuksen opiskelijamäärä on n. 40.

Esitämme laskelman pedagogisten opintojen järjestämiseksi Taideyliopistossa ja Aalto-yliopistossa, jos niillä olisi pedagogisten opintojen järjestämisen vastuu. Niihin tulisi perustaa minimissään kasvatustieteen yksikkö, jotta pedagogiset opinnot olisivat laaja-alaisesti kasvatustieteellisiä ja opettajankoulutus kasvatustieteelliseen tutkimukseen perustuvaa. Voidakseen olla kehittyvä ja tutkimuksellisesti riittävän vahva, olemme arvioineet, että kumpikin yksikkö vaatisi seuraavat resurssit: kolme (3) professuuria, kaksi (2) yliopistonlehtoria, yhden (1) post doc -tutkijan kaksi (2) tohtorikoulutettavaa yhden (1) amanuenssin hoitamaan opintosihteerin tehtäviä ja antamaan opintoneuvontaa. Alla olevassa laskelmassa professorin palkka on arvioitu alhaisimman vaatimustason mukaisesti ja henkilöstökuluihin on sisällytetty sivukulut.

Arvioitu yksikköhinta⁵

Työtehtävä	Vuosipalkka sivukuluineen	Opetustuntimäärä
3 professoria	270 000 euroa	3 x 140
2 yliopiston lehtoria	126 000 euroa	2 x 392
post doc tutkija	53 000 euroa	1 x 80
2 tohtorikoulutettavaa	74 000 euroa	2 x 50
amanuenssi	40 500 euroa	
<i>palkkakustannukset yhteensä</i>	563 000 euroa	

Laskelmassa on kaikkiin työtehtäviin sisällytetty maksimimäärä opetusta työehtosopimuksen mukaisesti, jolloin kustannuksilla saadaan 1 334 tuntia opetusta. Opetuksen tarve on todennäköisesti vähäisempi, siksi kaikkien työtehtävien hoitajilla on mahdollisuus tehdä tutkimusta. Henkilöstökulut saattavat kuitenkin todellisuudessa näillä työtehtävillä kasvaa, kun palkkoja arvioidaan voimassa olevan VPJ:n mukaisesti.

Harjoittelu: Harjoittelukoulun ulkopuolella suoritettujen harjoittelun korvaukset sitä ohjaaville opettajille vaihtelevat yliopistoittain. Arvioissa on käytetty normaalikoulun harjoittelunohjauksesta johdettua ohjaustunnin 32 euroa/t hintaa yhtä opintopistettä kohden. Harjoittelua on keskimäärin 20 op/tutkinto. Taideyliopiston ja Aalto-yliopiston arvioidun opiskelijamäärän ollessa n. 45 + 40 saadaan harjoittelun kustannuksiksi n. 55 000 euroa. Koska harjoittelu tulee järjestää aina miltei samalla tavalla, olipa pedagogisten opintojen antajana tiede- tai taideyliopisto, harjoittelun kustannuksilla ei ole ratkaisevaa merkitystä.

Arvio ei ole kokonaiskustannus, koska esityksestä puuttuvat tilakulut, joita on mahdotonta arvioida paikkansapitävästi.

⁵ Taideyliopiston ja Aalto-yliopiston yhteenlasketut vuotuiset kustannukset olisivat 1 126 000 euroa.

4 Yhteenveto

Selvityshenkilöt ovat perehtyneet opettajankoulutusta koskeviin säädöksiin, pedagogisten opintojen sisältöihin ja pedagogisten opintojen käytännön järjestelyihin sekä kuulleet taidealan koulutuksen, opiskelijoiden ja sidosryhmien edustajia. Näiden perusteella olemme päätyneet esittämään, että nykyisiin säädöksiin ei ole tarpeellista tehdä muutoksia. Käytännössä tämä merkitsee sitä, että tulevilla Taideyliopistolla ja Aalto-yliopistolla ei ole opettajankoulutuksen vastuuta eikä näin ollen pedagogisten opintojen antamisen oikeutta. Tässä tilanteessa Taideyliopiston ja Aalto-yliopiston taidekasvatuksen koulutusohjelmissa pedagogiset opinnot tulee saada sellaisesta tiedeyliopistosta, jossa on kasvatustieteellinen ala ja opettajankoulutuksen vastuu. Katsomme, että olisi kaikkien yliopistojen opiskelijoiden edunmukaista, että nämä opinnot integroisivat opiskelijaryhmät ja, että taideyliopistoista annettaisiin ainedidaktiikan asiantuntemusta tiedeyliopiston opiskelijoiden käyttöön. Ratkaisumme perustuu siis monipuolisen kasvatustieteellisen pedagogisen tiedon ja taidon tarpeeseen, joka kaikilla opettajaryhmillä on oman substanssi- ja ainedidaktisen osaamisensa lisäksi. Yhtä tärkeä taustatekijä ratkaisulle on opettajaryhmien integraation tarve oman työyhteisönsä kehittämiseksi, esimerkiksi hallinnollisten rajojen murtamiseksi ja uusien pedagogisten ratkaisujen löytämiseksi.

Opettajankoulutuksesta vastaavat sekä kasvatustieteellinen että taidekasvatuksen oppiala hyötyisivät huomattavasti vahvistetusta koulutuksellisesta ja tutkimuksellisesta yhteistyöstä. Näyttää siltä, että molemmilla opinaloilla on käynnissä merkittävää kansallista ja kansainvälistä tutkimusta, joka pitäisi saattaa toisen opinalan opiskelijoiden käyttöön. Tällä hetkellä on vaarana, että kehitetään erikseen tutkimusta, joka vielä uhkaa eriytyä entisestään sen sijaan, että koulutukset työskentelisivät rinnakkain suomalaisen koulun, lasten ja nuorten hyväksi. Useilta tahoilta on esitetty yhteiskunnallisia ongelmia sekä sellaisia lapsia ja nuoria uhkaavia tekijöitä, joiden torjuminen vaatisi laaja-alaista koulutuksellista yhteistyötä. Muun muassa yhtenäiskoulujärjestelmä, integroiva opetus teemoineen, monikulttuurisuus ja erityisopetus edellyttävät taidekasvatuksen tutkimuksen ja toimintatapojen nykyistä vahvempaa hyödyntämistä koko opettajankoulutuksessa. Ja toisaalta taidekasvatus ei voi yksinään paneutua teemoihin, jotka ovat kasvatustieteiden vahvinta tutkimusaluetta, kuten esimerkiksi kasvatuksen ja yhteiskunnan väliset suhteet tai oppimisen tutkimus.

Epilogi

Suomalaisten koululaisten PISA-menestyksessä on korostunut tietoaaineiden merkitys. Näiden aineiden hyvät oppimistulokset ovatkin ehdottoman tärkeitä sekä yksilöiden että kansakunnan menestyksen kannalta. Taideaineiden merkitystä koululaitoksemme menestyksessä ei ole vielä selvitetty. Näiltä osin ns. PISA-ihme odottaa tulkitsijaansa.

Tässä selvityksessä on käynyt hyvin ilmi, että taidekasvatusta antavat tiedeyliopistot ja taideyliopisto pitävät yllä lasten ja nuorten taiteen tuntemisen, kokemisen ja tekemisen mahdollisuuksia tasa-arvoisesti ja korkealla ammattitaidolla. Koulu voi mahdollistaa näiden opettajiensa avulla kulttuurisen pääoman hankkimisen kaikille lapsen perheen yhteiskuntaluokasta ja sosiaalisesta taustasta riippumatta. The Road Map for Arts Education (UNESCO 2006) luokitteli taiteen ja kulttuurin tuntemisen mahdollisuuden jopa ihmis-oikeudeksi. Yhtään vähemmästä ei ole kysymys.

Lähteet

Säädökset

Laki ammatillisesta opettajankoulutuksesta 356/2003
Valtioneuvoston asetus opetustoimen henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista 986/1998
Opetusministeriön asetus yliopistojen koulutusvastuun täsmentämisestä, yliopistojen koulutusohjelmista ja erikoistumiskoulutuksista 568/2005
Perusopetusasetus 852/1998
Valtioneuvoston asetus yliopistojen tutkinnoista 794/2004
Yliopistolaki 558/2009

Kirjallisuus

Anttila, E. (Toim.), (2011). Taiteen jälki. Taidepedagogiikan polkuja ja risteyksiä. Teatterikorkeakoulun julkaisusarja: 40.

Beijaard, D., Meijer, P. C., & Verloop, N. (2004). Reconsidering research on teachers' professional identity. *Teaching and Teacher Education*, 20, 107–128.

Evaluation report. Research in art and design in Finnish Universities. Publications of the Academy of Finland: 4/09.

HE 27/2012 Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi yliopistolain muuttamisesta ja yliopistolain lain voimaanpanosta.

Harjo-koulutus. (2008). Opetusharjoittelun swot-analyysi, 19.9.2008. Julkaisematon raportti, Kuvataidekasvatus, Lapin yliopisto.

Hyvönen, L. (2006). Musiikki – kasvatuksen hukattu mahdollisuus. Teoksessa R. Jakku-Sihvonen (toim.). *Taide- ja taitoaineiden opetuksen merkityksiä*. (s. 45–59). Teatterikorkeakoulun julkaisu: 39.

Jakku-Sihvonen, R., & Niemi, H. (Eds.), (2006). Research-based teacher education in Finland – Reflections by Finnish teacher educators. *Research in educational sciences*: 25. Helsinki: Finnish Educational Research Association.

Jeronen, E & Pikkarainen, E. (1999). Overcoming the gap between theory and practice in subject teacher education. The role of subject didactics, general didactics and the theory of pedagogical action. Teoksessa Brian Hudson et al. (Eds.), *Didaktik/Fachdidaktik as Science(-s) of the Teaching Profession?: Papers of a symposium of TNTEE sub-network A at the ECER in Frankfurt, September 1997*. (s. 237–248). Umeå: TNTEE.

Krzywacki, H. (2009). Becoming a teacher: Emerging teacher identity in mathematics teacher education. Helsingin yliopisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-10-5757-1>

- Korppas, M. (2008). Aineenopettajankoulutuksen nykytila ja kehittämistarpeet. AINO-hankkeen loppuraportti 2008. Turun opettajankoulutuslaitos.
- Kotilainen, T. et al.(Toim.),(2009). Musiikki kuuluu kaikille. Koulujen musiikinopettajien 100-vuotisjuhlakirja. KMO. Lapin yliopiston työelämä- ja rekrytointipalvelut. Julkaisematon raportti. 2011.
- van Manen, M. (1991). The Tact of Teaching. The Meaning of Pedagogical Thoughtfulness. London: Althouse Press.
- Luukkainen, O. (2000). Opettaja vuonna 2010. Opettajien perus- ja täydennyskoulutuksen ennakkointihankkeen (OPEPRO) selvitys 15. Loppuraportti. Opetushallitus.
- McKinsey and Company. (2007) How the World's Best Performing School Systems Come Out on Top. Available on line at: http://www.mckinsey.com/client/service/socialsector/resources/pdf/Worlds_School_Systems_Final.pdf.
- Niemi, H., Toom, A. & Kallioniemi, A. (2012). Miracle of Education. The Principles and Practices of Teaching and Learning in Finnish Schools. Rotterdam: Sense Publishers.
- Nissinen, K. & Välijärvi J. (2011). Opettaja- ja opettajankoulutustarpeiden ennakkoinnin tuloksia. KTL, tutkimuselosteita: 43. Jyväskylän yliopisto.
- Nousiainen, L. & Piekkari, U. (2007). Osallistuva oppilas – Yhteisöllinen koulu. Koulun kehittämisen kansio. Opetusministeriö. http://www.minedu.fi/OPM/Julkaisut/2007/liitteet/OPM_koulun_kehittamisen_kansio_2606.pdf
- Opettajankoulutuksen erillisraportti, 2009. Oulun yliopisto. Julkaisematon lähde.
- Opettajankoulutus 2020. (2007). Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2007:44. http://www.minedu.fi/OPM/Julkaisut/2007/Opettajankoulutus_2020.html
- Rouhiainen, L. (toim.), (2007). Ways of knowing in dance and art. Teatterikorkeakoulu: Acta Scientia 19.
- Räsänen, M. (2011). Taiteet kognition ja kulttuurin kentällä. Teoksessa E. Anttila (toim.) Taiteen jälki. Taidepedagogiikan polkuja ja risteyksiä. (s.121–148). Teatterikorkeakoulun julkaisusarja: 40.
- Rönkkönen, S. (2012). Taiteen maisterit työelämässä. Vuosina 2008–2009 valmistuneet. Tutkimusraportti, Opinto- ja opiskelijapalvelut. Aalto-yliopiston Taiteiden ja suunnittelun korkeakoulu.
- Sahlberg, P. (2011). Finnish Lessons. What can the world learn from educational change in Finland? Columbia University: Teachers College Press.
- Sahlberg, P. (2009). Tulevaisuuden koulua rakentamassa. Yhtenäiskouluseminaari Oulu 11.9.2009
- Selvitys opettajankoulutuksesta. (2011). OKM.
- Shulman, L.S. (1987). Knowledge and teaching: Foundations of the new reform. Harvard Educational Review, 57, 1–22.
- Suomen laki. Opetustoimen lainsäädäntö (2011).
- Taideyliopistoselvitystyöryhmän muistio. (2011). Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2011:1. <http://www.minedu.fi/OPM/Julkaisut/2011/Taideyliopistoselvitys.html>
- Tiainen, H., Heikkinen, M., Kontunen, K., Lavaste, A-E., Nysten, L., Seilo, M-L., Väitalo, C. & Korkeakoski, E. (2012). Taiteen perusopetuksen opetussuunnitelmien perusteiden ja pedagogiikan toimivuus. Koulutuksen arviointineuvoston julkaisuja 57. http://www.edev.fi/portal/julkaisu/julkaisu_57
- The Road Map for Arts Education. (2006). The World Conference on Arts Education. Lisbon. UNESCO: Culture.
- Törmä, E. (2011). Tutkivana opettajana arvioinnin olemusta etsimässä: kertomus oppilaan kasvua tukevan arvioinnin kehittämisestä yksilöllisenä ja yhteistoiminnallisena prosessina. Tuope. Journal of teacher researcher; 1/2011. Jyväskylän yliopisto.
- Yliopistojen ja korkeakoulujen www-sivut, luettu huhtikuussa 2012.

Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä -sarjassa vuonna 2012 ilmestyneet

- 1 Instituutista toimintakeskukseksi; Venäjän ja Itä-Euroopan instituutin asemaa ja tehtäviä koskeva selvitys
- 2 Tekijänoikeustoimikunnan mietintö; Ratkaisuja digiajan haasteisiin
- 3 Ammatillisen lisäkoulutuksen työelämän kehittämis- ja palvelutoiminnan kehittämishankkeen loppuraportti
- 4 Puolustusvoimien liikenneopettajakoulutuksen kehittäminen
- 5 Rakkaudesta kulttuuriperintöön; Paikallismuseotoiminnan kehittämistyöryhmän loppuraportti
- 6 Tulevaisuuden perusopetus – valtakunnalliset tavoitteet ja tuntijako
- 7 Toimenpideohjelma saamen kielen elvyttämiseksi
- 8 Perusopetuksen aamu- ja iltapäivätoiminnan sekä koulun kerhotoiminnan laatukortteja valmistelevan työryhmän muistio
- 9 Toiminnallista ruotsia – lähtökohtia ruotsin opetuksen kehittämiseksi toisena kotimaisena kielenä
- 10 Funktionell svenska – utgångspunkter för att utveckla undervisningen i svenska som det andra inhemska språket
- 11 Ratkaisumalli yksityisen kopioinnin hyvitysmaksulle
- 12 Selvitystyö henkilökohtaisten koulutustilien soveltuvuudesta suomalaisen aikuiskoulutuksen rahoituksen uudistamiseksi
- 13 Perusopetuksen aika. Selvitys koulujen toimintaympäristöä kuvaavista indikaattoreista
- 14 Kirjastoapurahajärjestelmä; Yhteenveto nykytilanteesta ja kehittämisehdotuksia
- 15 Tietokirjallisuuden valtioneuvoston kehittämisohjelma; Kehittämisohjelma
- 19 Kansallisen koulutuksen arviointikeskuksen perustaminen

Opetus- ja kulttuuriministeriö

Undervisnings- och kulturministeriet

Ministry of Education and Culture

Ministère de l'Éducation et de la culture

ISBN 978-952-263-163-3 (PDF)

ISSN-L 1799-0327

ISSN 1799-0335 (PDF)